

גליון מס' 229
מנחם-אב תשפ"ה

בהוצאת

THE OLD CITY
INSTITUTIONS העיר העתיקה

לקבלת הגליון בדוא"ל a6262670@gmail.com

מבשר ציון

גליון בני קהלא קדישא שבירושלים ובוגרי ביהמ"ד "אדרת אליהו"

עלי ארמון

אשר נוטש...

ועל ביאת

מחרפי א-ל

בתוך מקדש חדריה

בנין אליהו - ב'

חלק ב' מסדרת אגרות וכתבי תלמידי הגר"א, ובו ב' אגרות קצרות הנוגעות בעידוד העליה לאה"ק וירושלים

שבכי כמים לבך נוכח בני ה'

ערגת לבב ודברי התבוננות, במשמעות בית קדשנו ועיר חמדתנו, שנאמרו בעתות בין המצרים למול שערי הר בית ה'

משא קינה ונהי

על חורבן בית מקדשנו ועיר תפארתנו

מורינו הרב שליט"א

עמ' טז

עמ' ח

עמ' ג

דממת לילה.

הכל נמים את שנתם. השקט שולט במרחב.

רק אי שם, באחד הבתים, קול אחד מפלח את הדממה...

אוי איזה קול... קול מר ונמהר... לא רק את הדממה הוא מפלח, את הלב הוא מפלח...

קול בכי... בכי מר שאי אפשר לעמוד מולו, בוקע מלב נשבר, מלב רצוף...

מלב של אמא... שלבה מרוסק.

בלילה, אחר שהיום הרועש חלף עבר, נותרת היא לבדה עם כאבה ויגונה, בשעה זו הכל מתנקז, כל הכאב והצער האין סופיים שבלבה עולים על גדותיהם, והיא מתפצת, מיבבת, אוי בני... בני אהובי... היכן אתה.

עודו באיבו, נקטף ונגדע בנה מארץ החיים. אהה! השבר נורא. ממאנת היא להינחם.

היא לא באה בטרוניה, אך הצער... פורץ בשעות ליל, שטף הדמעות גובר, כמו קול יבבתה המהדהד בין כותלי הבית ופורץ חוצה...

מתגלגל הוא עד לבית השכנים, בדומית הליל, שומעים הם היטב את קול נהמתה...

והשכן, זה המתגורר לא הרחק, אינו אלא ראש חכמי ישראל, רבן גמליאל.

שומע הוא בעיצומו של ליל את קול בכייתה המפלח כליות ולב... וגם הוא...

גם הוא בוכה!

בוכה עימה יחד!

כך מסופר בגמ' בסנהדרין: "בכה תבכה בלילה... ד"א 'בלילה' שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו, מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכנתו".

כל לילה, שני קולות בכי נשמעים מאותה כתובת... בכיה של האם הרצוצה, ובכיו של רבן גמליאל הבוכה איתה יחד.

ובמדרש איכה רבה א, ישנה תוספת. תוספת רבת משמעות:

"והיה רבן גמליאל שומע את קולה, והיה נזכר חורבן בית המקדש, והיה בוכה עימה".

מה א"כ קרה שם, מהו בכיו של רבן גמליאל, הוא בוכה עימה? או שהוא בוכה על ביהמ"ק?

ניתן להבין, כי אכן כך הוא הדבר, בכי מביא לבכי. בכי כאוב שכזה מעורר אותו לענין הבכי, וממילא בוכה הוא על דבר אחר שכואב לו, על חורבן ביהמ"ק.

ואפשר, שאין זה כך, הוא 'בוכה עימה', כן כן, עימה! זה לא בכי אחר, הבכי שלה איננו רק 'היכי תמצאי' לרבן גמליאל להיזכר בביהמ"ק, הוא בוכה את הבכי שלה, אלא שהוא בוכה את הבכי הזה בבכי יותר עמוק...

בכי שיש בו רובד ועוד רובד... עד שיורד אל השורש. בכי שמקפל בתוכו כל בכיות אחרות.

דמעות זולגות מעיניו שכוללות כל סוגי דמעות אחרות, כי הם באות משורש הדבר.

כי אכן שורש אחד יש כאן:

היא בוכה על ההיעדר העצום שבעולמה,

אך זהו ענף מהיעדר העצום שבעולם כולו.

היעדר קרבת האהבה בבית הגדול, היעדר קשר החיבור בין האב הגדול אל בניו.

ההיעדר הזה הוא אם כל הטרגדיות. כל טרגדיה פרטית חלילה, היא תולדתה של טרגדיה זו. כן, אם אבא מסתיר את פניו, יש לכך השלכות רח"ל.

אם אדם מוריד את ה'שאלטר' של מדינה שלימה וכל הארץ יושבת בחושך, זה יוצר בעיות בכל מערכת החיים של המדינה.

אם כבה מאור העולם ונחרב בית אלוקינו, החושך שנוצר מביא עמו הרבה כאב, כאב כללי ופרטי. כבה האור המזרים חיים, מזרים קדושה, מזרים קרבה ואהבה אין סופית מאתו ית', לא נותר אלא חושך, חושך שחור כמו הלילה המביא את הבכי, המציף את הצער. את הקשיים ואת היגון הנולדים מהיעדר האור.

בשעת חושך זו, בוכים... בוכים על כיבוי המאורות.

היא בוכה על האור שכבה בחייה, על הבן שנלקח.

והוא, יחד עימה, בוכה גם על המאור שכבה, שכבה בחייהם שלה, ושלו, ושל כל יהודי, ושל כל האומה בכללותה.

היא בוכה - היכן הבן? והוא בוכה - היכן האב? שניהם בוכים על החלל שנוצר, היא באופן הפרטי והוא באופן הכללי. האופן שמכיל בתוכו את כל הפרטים.

ואולי -

אולי, באותו בכי שבוכה עימה, רובד נוסף יש בזה.

ולא. איננו מתיימרים חלילה 'להכנס' כביכול למחשבותיו של רבן גמליאל. מה לנו פה ומי לנו פה להבין מה מתרחש בחדרי לבבו והיכלי דעתו של אותו תנא שעה ש'היה נזכר חורבן בית המקדש'.

אולם בגדר 'אפשר', יתכן כי הבכי היה ממוקד יותר. תואם יותר את הסיפור. סיפורה הטררגי של האשה.

אכן. רבן גמליאל 'בוכה עימה', כי הסיפור שלה מזכיר לו עוד סיפור שכזה.

אלא שהסיפור ההוא... טראגי הרבה יותר.

גם שם, בסיפור האחר, מדובר במקרה נוראי של בן שנגדע באיבו, אלא שלא סתם מת ביום מן הימים, זה קרה, אהה! ביום הכי שמח שלו, ביום הכי שמח של אביו - ביום כניסתו לחופה.

ולא רק ביום כניסתו לחופה -

אלא... בחופה עצמה!

מתחת לחופה הבן מת!

זו כבר טרגדיה בלתי נתפסת, זהו צער שאין לו גבול ומידה, מה ידמה ומה ישווה לצער של הורים בשעה שכוזר - השעה השמחה ביותר שלהם עלי אדמות, והנה שוד ושבר, השמחה הגדולה

הפכה לשבר ולקדרות איומה שאין מילים שיכילו גודל יגונה האין סופי.

בזה אולי נזכר רבן גמליאל. אמא שבוכה על בנה, זה מזכיר לו את האב שבכה על בנו בסיפור ההוא, במיתת החופה.

כך נאמר בפתיחה לאיכה רבה, בתיאור בכיו של הקב"ה על חורבן ביתו והיכלו:

"כשחרב ביהמ"ק היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה, אמר הקב"ה לירמיה **אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו**".

אכן בכי מעורר לבכי, היא בוכה על מות הבן, והוא 'היה נזכר חורבן ביהמ"ק' ובוכה יחד עימה על מות הבן. הוא בוכה את בכיו של הקב"ה על הבן שמת בתוך חופתו...

זהו אכן בכי הכולל בתוכו הכל. סיפור החופה, מבטא את הקשר הנורא, את האהבה העצומה, וממילא את גודל הקשר.

נכון. מיתתו של החתן ביום חופתו, אינה מיתת חדלון. היא לא מיתה נצחית. הקב"ה מבטיח כי החתן עוד יקרום עור וגידים, רוח ונשמה, ועוד ישוב חי, שש ושמה אל תוך חופתו.

אולם כל עוד לא שב הבן אל החופה, השבר נורא הוא למאוד.

כדאי לצייר זאת במחשבה, לנסות ולתאר בעיני רוחנו מאורע שכזה. הלא אין זה משל בעלמא שנאמר ע"י מגיד פלוני, זהו משל מפי הקב"ה בעצמו, כביכול, הוא שהשמיע את הדימוי הזה, מבקשים אתם לידע למה אני דומה, טלו את הטרגדיה הנוראה מכל, הביטו אל הקשר העצום של אב ובן ואל פסגת שמחתם - יום חופתו, והבינו כי הפרידה בינינו משולה למוות באותם רגעי פסגה.

היש דבר נורא מזה? הלא זהו פסגת הצער. מכאן ואילך, לא ניתן אף לדמיין כי לצער יש מקום להתווסף. הוא הגיע לשיאו.

ובעצם, כשאנו מציירים מאורע שכזה מול עינינו, אז אולי כן. יתכן שיש מקרה בו הצער נורא מכל. הוא מוסיף להגיע אל שיא שלא יתואר ולא ישוער.

נתאר לעצמנו מקרה בו יש המשך לסיפור.

שם, בחופה, אחר המאורע המחריד, צץ לו לפתע איש נבל ורע מעללים, ומודיע לכל המוזמנים כי היתה כאן טעות, כל מה שהיה, הכל היה רק נדמה ולא באמת, לא מת שום חתן ולא דובים ולא יער, מהסיבה הפשוטה, כי אני - כך לדברי הנבל, אני הוא זה החתן. אני הוא הבן.

ולא רק שמעיו לעמוד תחת החופה כמו היה באמת החתן, אלא מצליח אט אט לשכנע בלהגיו את רוב ככל המוזמנים ואף את יושבי העיר כולה, כי הוא באמת החתן, עד שאין איש מאמין בכלל לסיפור הקודם, שהיה כאן בן אחר, יחיד לאביו, הלא הנה, אנו רואים בעינינו את את האיש הלזה עומד תחת החופה, א"כ בוודאי צודק בדבריו שהוא הבן, החתן.

במקרה שכזה, אין מילים בעולם שיכילו את נהרות יגונו של האב ואת תהומות צערו שמתעצמים באלף אלפי פעמים והוא מתפלש באפר בזעקות שבר מאין הפוגות.

אתה?! אתה החתן?! הלא בן אחד ויחיד יש לי בעולמי, למענו ורק למענו הקמתי את בית חתנות זה, הוא כל חיי והוא מחמד עיני, לא היה ולא יהיה לי לעולמי עד בן אחר זולתו. לא זו בלבד שליבי שותת דם על המאורע הקשה שאירע, אתה בא ושוסע את ליבי לרבבות שסעים בהציגך את עצמך - כאילו בני אתה, כאילו החתן הינך, כאילו חופה זו קנויה לך.

המשל, נשמע קצת הזוי. אימתי קורה כזה סיפור במציאות? זה נראה דבר כ"כ רחוק.

לא. זה לא רחוק מהמציאות. נכון, זו מציאות הזויה, הזויה ובלתי נתפסת. אך היא מתרחשת לנגד עינינו יום יום שעה שעה.

אהה! לא זו בלבד שאנחנו, החתן, הבן היחיד והאהוב לאבינו מלך העולם, לא זוכים בעוזה"ר לעמוד תחת כלונסאות חופת בית אלוקינו, הרי שעניינו ראות את חרפת-החרפות, את הנבל ואיש המעללים, בן השפחה, שבא ומציג את עצמו כבן, כחתן, נועץ ציפורניו באדמת הקודש ועוד משכנע את העולם כי לו המקום. היש צער גדול מזה? היש חילול כבוד האב קשה מזה? על זה היה דוח ליבנו. על אלה חשכו עינינו. על הר ציון ששמים, שועלים הלכו בו.

שועלים הלכו בו, זהו אסון נורא. אך כששועל מכריז על עצמו כי הוא בן המלך, האסון הוא אלפי מונים. כששועל מפזז בהיכל מלך כאילו הוא חתן בהיכל חתונתו, הלב מתפלץ ונקרע לאין ספור קרעים.

וכבר קונן אסף (תהלים ע"ד): "שאגו צורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות". באותו מקום קדוש ונורא, במקום אשר אמרת 'ינועדתי לך שם', במקום אשר 'אועד לכם שמה', בו במקום עומדים צורריך, עומדים ושואגים.

ולא זו אף זו: שמו אותותם אותות. רואים הם כביכול אות ומופת שאכן בכחם להרע בקודש, לא רק פגיעה וחילול יש כאן, אלא ח"ו יש כאן אות.

רבתינו ז"ל פירשו פסוק זה שמדבר בטיטוס שחיק טמיא, שהשריץ צחנתו במקום הקודש, וגידר את הפרוכת ויצא ממנה דם, כסבור הרג את עצמו. אולם משמעות הדברים ניתן להציע ולבאר על ימינו אנו.

עומדים צורריך, עומדים בני האמה השפלה, ושואגים הם בקרב מועדיך, שואגים הם בתוך מקום הועד, צועקים בקול גדול כאילו פונים הם אליך. כאילו הם בעלי היחס איתך.

שמו אותותם אותות, אומרים הם, אנו בני הגבירה, וח"ו יש להם אותות, נראה כביכול שהם מתחברים למקום הקודש, מצליחים לעמוד בו, זמן כה רב.

והרי גזרה תורה והזר הקרב יומת. ומי זר ורחוק ומנודה מהם. על כך צערנו. על זאת אבלותנו. על הריחוק שלנו מחד, ועל הסילוק הנורא וחילול שמו הגדול מאידך.

מתוך כאבנו הגדול, פורצת זעקת הלב: "אל תקצף ד' עד מאד, ואל לעד תזכר עון הן הבט נא עמך כולנו..."

כי אנו עמך, ואתה מלכנו. אנחנו 'הבן'. אנחנו 'החתן' שכ"כ מייחל לשוב אל תחת החופה כקדם.

"השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם".

מִשָּׁא קִינָה וְנָהִי עַל הַחֹרֶבֶן בֵּית אֱלֹהֵינוּ וְעִיר קִדְשֵׁנוּ וְתַפְאֶרְתֵּנוּ

מִפִּי מוֹרְנוּ הָרֵב שְׁלִיט"א

נֹאמֵר בְּלִיל ט' בֶּאֱבֹר, נִכְתַּב ע"י אֶחָד הַשּׁוֹמְעִים, כִּפִּי הַבִּנְתָּ

הַמִּתְאַבְּלִים הֵם שִׁמְחִים אִתָּהּ, זֶה דָּבָר שֶׁמִּבְטָא יוֹתֵר אֶהְבֶּה
מֵאֲשֶׁר אֶהְבֶּה רִגְלִי, כְּשֶׁאֲבֹא נִמְצָא - יוֹתֵר קֵל לֵאחֹב אוֹתוֹ,
כְּשֶׁאֲבֹא לֹא נִמְצָא - זֶה הַבְּחִנָּה יוֹתֵר עֲמוּקָה שֶׁל אוֹהֵב.

דָּבָר שְׁלִישִׁי: כָּל מִי שֶׁבָּקִי בִּמְקָרָא, אֲפִילוֹ לֹא בַּעֲמוּקָה, יוֹדֵעַ
שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים כִּמְעַט, דְּבָרֵיהֶם סוֹבְבִים רַבּוֹת עַל הַנוֹשָׂא שֶׁל
לִפְנֵי הַחֹרֶבֶן, וְאַחֲרֵי הַחֹרֶבֶן, וְהַנְּחִמּוֹת עַל הַחֹרֶבֶן. כֵּךְ הוּא
בִּירְמִיָּה, בִּיחֲזִקְאֵל, בִּישַׁעְיָה, וְכַמוֹכָה בְּתַרֵּי עֶשֶׂר, וְכֵן בְּתַהֲלִים
פְּרָקִים רַבִּים.

הַנוֹשָׂא אֵינֶנּוּ נוֹשֵׂא פְּרָטִי, אוֹ חֲלָקִי, אוֹ הַבְּחִנָּה מִסּוּיִימָת -
אֵלֹא זֶה הַלֵּב שֶׁלֵּנוּ, הַלֵּב שֶׁל הַקֶּשֶׁר שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל עִם
הַקִּבְּלָה, הַלֵּב שֶׁל כָּל הַמִּצִּיאוֹת כּוֹלֵה.

וְנִשְׁתַּדֵּל בְּהַמְשָׁךְ קֶצֶת לְהַסְבִּיר.

סֵדֶר ת"ב: אֲנִיּוֹת, בְּכִי, קִינָה, וְכָלֵל הָאֲבָלוֹת

אֲנִי רוֹצֶה לְהוֹסִיף, בְּאוֹפֵן פְּשוֹט הַסֵּדֶר שֶׁל תְּשַׁע בָּאב בְּנוֹי
כֵּךְ: הַחֲלָק הָרִאשׁוֹן זֶה אֲנִיּוֹת, בִּשְׁעַת סְעוּדָה הַמִּפְסָקָת -
וְכַאֲמוֹר בַּגִּמְרָא (תַּעֲנִית ל'): כֵּךְ הִיָּה מִנְהַגוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי
אִילְעָאִי, עָרַב תְּשַׁע בָּאב מִבֵּינֵינוּ לֹא פֶת חֲרֵבָה בְּמִלַּח, וְיוֹשֵׁב
וְדוֹמָה כְּמִי שֶׁמִּתּוֹ מוֹטֵל לִפְנֵינוּ.

אֲנִיּוֹת - אֵין אֲנִיּוֹת אֵלֹא בִּלְבָב. בֵּן אָדָם עֲדִיין לֹא יוֹכֵל לִבְטָא
אֶת הַצֶּעֶר.

בְּלִילָה, עֲנִינֵינוּ בְּכִיָּה. עַד אֲנִי בְּכִיָּה בְּצִיּוֹן, בְּכֹךְ תִּבְכֶּה בְּלִילָה,
קוֹמִי רַבִּי בְּלִילָה לְרֹאשׁ אֲשֶׁמְרוֹת שְׁפָכִי כְּמִים לִפְנֵי נֶכַח פְּנֵי
ה', הַנוֹשָׂא הוּא עֲנִין הַבְּכִי, עִם יִשְׂרָאֵל בּוֹכָה, אֵין לוֹ בִּישׁוּיִים
וְהַגְדֵּרוֹת, עֲדִיין לֹא עוֹמְדִים שָׁמָּה, הָאֲבֵא אֵינֶנּוּ, יֶלֶד שְׁאוֹמֵר
מִיד כְּשֶׁהָאֲבֵא אֵינֶנּוּ - 'הָאֲבֵא הִיָּה כֹּזֵה וְכֹזֵה', הוּא לֹא בֵּן, אִם
זֶה בֵּן - הוּא דָּבָר רִאשׁוֹן בּוֹכָה, מִבְּלִי יוֹכֵל לְדַבֵּר וּלְפָרֵט.

יֵשׁ לָנוּ אֲפִילוֹ דּוֹגְמָאוֹת לָכֵךְ, אֲצֵל מִשָּׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁרָק בְּכוֹ, לֹא
יִכְלּוּ לְהַסְפִּיד כָּלֵל.¹

גִּדּוֹל הַשֶּׁבֶר בַּחֹרֶבֶן בִּיהִמ"ק

מָה אֶעֱיִדְךָ מָה אֶדְמָה לָךְ הַבֵּת יְרוּשָׁלַם מָה אֶשְׁוֶה לָךְ וְאַנְחֶמְךָ
בְּתוֹלַת בֵּת צִיּוֹן כִּי גִדּוֹל פִּיִּם שֶׁבָּרַךְ מִי יִרְפָּא לָךְ (אִיכָה ב, יג).

יִרְמְיָה הַנְּבִיא, כְּשֶׁמִּתְאַר אֶת כָּלֵל הַחֹרֶבֶן שֶׁקֶרָה לַעַם יִשְׂרָאֵל,
הוּא אוֹמֵר, אֵין לִי דּוֹגְמָא, אֵין דְּמִיּוֹן, אֵין לָמִי לְדַמּוֹת כְּדִי
לְהַרְגִיעַ בִּמְקַצֵּת. מָה אֶדְמָה לָךְ... מָה אֶשְׁוֶה לָךְ וְאַנְחֶמְךָ... כִּי
גִדּוֹל כִּים שֶׁבָּרַךְ... מִי יִרְפָּא לָךְ...

הַשֶּׁבֶר הוּא כָּל כֵּךְ גִּדּוֹל, הַשֶּׁבֶר הוּא כָּל כֵּךְ עֲמוּקָה, כִּי גִדּוֹל
פִּיִּם שֶׁבָּרַךְ. לֹא רוֹאִים אֲפִשְׁרוֹת, לֹא רוֹאִים מֵאִיזָה צַד יוֹכֵל
לְהַגִּיעַ הַתְּרוּפָה עַל הַשֶּׁבֶר שֶׁלֵּנוּ.

אֶסֶף צוּעֵק (תַּהֲלִים עז, ח): הִלְעוֹלָמִים יִזְנַח ה' וְלֹא יִסִּיף לְרַצּוֹת
עוֹד, הִשְׁכַּח חַנוּת אֵל אִם קָפֵץ בְּאֶף רַחֲמָיו סָלַח. לֹא רוֹאִים
שׁוֹם צַד אֵיךְ אֲנַחְנוּ נִתְּרָפָא מֵהַשֶּׁבֶר שִׁישׁ לָנוּ...

א' הַגְּדֵרוֹת בְּאֲבָלוֹת: א. הִיא אִינָה יָאוּשׁ אֵלֹא בְּנִין. ב. הִיא תּוֹצֵאָה מֵאֶהְבָּה. ג. הִיא עַל כָּלֵל הַקֶּשֶׁר .

כְּשֶׁאֲנַחְנוּ מְדַבְּרִים עַל הָאֲבָלוֹת, בְּתַשַּׁע בָּאב בְּפִרְטָה, צָרִיךְ
קוֹדֵם לְהַקְדִּים כְּמָה הַקְּדִמּוֹת שֶׁמֵּאֵד מוֹעִילוֹת לְנוֹשָׂא.

הַנוֹשָׂא הָרִאשׁוֹן: אֲבָלוֹת זֶה לֹא דָּבָר שְׁלִילִי, זֶה לֹא מִצַּב שֶׁל
אוֹבְדָן תְּקוּהָ, שֶׁל חוֹסֵר קִיּוּי, חוֹסֵר יִיחּוּל. אֲבָלוֹת זֶה פְּעוּלָה
חִיּוּבִית, וְנוֹכִיחַ זֹאת בְּהַמְשָׁךְ.

דָּבָר שְׁנִי: אֲבָלוֹת זֶה בִּישׁוּי שֶׁל אֶהְבֶּה, "וְיִשְׂרָאֵל אֶהְבֶּה אֶת
יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו" בְּגִלָּל זֶה נֹאמֵר - "וְיִתְאַבֵּל עַל בְּנָיו יָמִים
רַבִּים". אוֹהֲבִים מִתְאַבְּלִים. אוֹהֲבִי ה', אוֹהֲבִי צִיּוֹן, אוֹהֲבִי
מִקְדָּשׁוֹ, הֵם לֹא צָרִיכִים שְׁכֻנוּעִים, כְּשֶׁהֵם מִתְּבוֹנְנִים הֵם לֹא
יִכְּלוּ לְסַבּוֹל, הֵם לֹא יוֹכֵלִים לְעֲמוֹד בְּזָה, מִי שִׁיּוֹתֵר אוֹהֵב -
יוֹתֵר מִתְאַבֵּל.

שְׁמַחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילּוּ בָּהּ כָּל אֶהְבִּיָּהּ, שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ (יִשְׁעִיָּהוּ סו, י).

¹ אֲצֵל מִשָּׁה כְּתוּב: "וַיִּבְנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשָּׁה בַּעֲרַבְתָּ מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבֵל מִשָּׁה" (דְּבָרִים לז, ח). אֲצֵל אֶהְרֹן: "וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גֹעַ
אֶהְרֹן וַיִּבְנוּ אֶת אֶהְרֹן שְׁלוֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" (בְּמִדְבָר כ ט). וְלֹא כְּתוּב לִשְׁוֹן הַסֶּפֶד כְּמִשׁ"כ "לְסִפּוֹד לִשְׁוֹרָה וּלְבִכְתָּה" אוֹ לִשְׁוֹן קִינָה כְּמִשׁ"כ (שְׁמוּאֵל-
ב, א יז) "וַיִּקְוֶנוּ דוֹד אֶת הַקִּינָה הַזֹּאת עַל שְׁאוֹל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ" אוֹ לִשְׁוֹן אֲבָלוֹת כְּמִשׁ"ש "שִׁישׁוּ אִתָּה כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ" אֵלֹא רַק לִשְׁוֹן בְּכִי.
וּבִקְהֵלֶת (ג, ד) "עֵת לְבִכּוֹת וְעֵת לְשַׁחֹק עֵת סִפּוֹד וְעֵת רִקּוֹד" חִילֵק הַכְּתוּב אֶת עֵת הַבְּכִי וְעֵת הַמִּסְפָּד.

ועוד אביא ראייה למה שהתחלתי, שהאבילות מועילה. כתוב בירמיה (לא, יד): כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רָחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ, כְּתוּב בַּמִּדְרָשׁ בַּכֹּהֵן מִקוֹמוֹת², שֶׁהַקִּבְ"ה אָמַר לִירְמִיָּה לֵךְ וּתְבִיא אֶת הָאֲבוֹת, אֶת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּמִשָּׁה, שֶׁהֵם יָבוֹאוּ - לִבְכוֹת וּלְהַסְפִּיד עַל חוֹרְבַן הַבַּיִת, אֲנִי דוֹמָה לָאָדָם שֶׁהִיָּה לוֹ בֶּן יָחִיד, וּמֵת בְּשַׁעַת חוֹפּוֹתוֹ.

בא אברהם אבינו וקרע שערות ראשו ומירט זקנו ובכה, אח"כ יצחק, יעקב, משה, אחרי זה כתוב שאברהם אבינו התחיל למעון, אני הייתי האדם הראשון שכל כך טרחתי, עשר נסיונות עברתי, מה לא טרחתי למען כבוד שמך, עקדתי את בני, איך אתה עושה לי כזה דבר? הקב"ה אומר לו (ירמיהו יא טו) מָה לִּידִידִי בְּבֵיתִי, עֲשׂוֹתָהּ הַמְּזֻמָּתָה הָרַבִּים, וּבִשְׂרָר קָדָשׁ יַעֲבְרוּ מֵעֲלֶיךָ, אַבְרָהָם אֵתָה לֹא רוֹאֶה אֵת הַתְּמוּנָה? הַמִּצָּב הוּא לֹא פְּשׁוּט, הַבְּנִים שֶׁלֹךְ הִלְכוּ רְחוֹק, אֲפִילוֹ מִלֵּה הֵם לֹא שׁוֹמְרִים. אומר אברהם ימחו על קדושת שמך - עד שתשוב ותקח אותם. וכן יצחק, וכן יעקב, כל אחד עם הטענות שלו, וכן גם משה.

אחרי זה באה רחל, ודבר ראשון מתחילה למעון, איך הקב"ה יכול להחריב את ביהמ"ק בשביל שעם ישראל הכניס עבודה זרה, וכמש"כ (ישעיהו כח, כ) כִּי קָצַר הַמִּצָּע מִהַשְׁתַּרֵּץ וְהַמִּסְכָּה צָרָה כְּהַתְּפַנֵּס, שֶׁהַכְּנִיסוּ עֲבוּדָה זָרָה לַתּוֹךְ קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים, אומרת רחל, אני בשר ודם, גם אצלי הכניסו צרה לתוך ביתי, ואני סבלתי, אתה מלך חי וקיים ורחום וחנון, לא יכול לסבול כמוני?! וכתוב במדרש רבה שהקב"ה נענה מכח הטענה הזו.

אבל בזוהר חדש (איכה ח"ב, דף נדב) לא כתוב כך, אלא שהקב"ה ניסה לנמק לרחל כל מיני נימוקים, ורחל לא מוכנה, לא מתפייסת, מאנה להינחם, אומר לה הקב"ה, בשבילך רחל אני מחזיר אותם, כֹּה אָמַר ה' מְנַעִי קוֹלֶךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לַפְּעֻלָּתְךָ נָאִם ה' וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב.

וני"ל כי אכן בזוהר חדש הזה כתוב: "יש שכר לפעולתך - זו פעולת האבילות", בן אדם מתאבל ואומר, רבש"ע אנחנו לא יכולים, רצונו לראות את מלכנו, רצונו שתשכון בתוכנו, חטאנו עוינו פשענו, עכשיו אנחנו רוצים לשוב אליך, לא יכולים לסבול את הריחוק ממך. האבילות היא אמצעי לבנות את בית המקדש, וזה לא פחות מאמצעים מאד מרכזים, ואולי יותר, וכמו שאנו רואים בתורה, בנביאים, בכתובים, עד היכן אנחנו זקוקים לענין זה של האבילות בשביל לבנות את בית המקדש. האבלים האלה הם מחזירים את השכינה לציון³.

ביום - יש נושא של קינות, כידוע ממסכת סופרים (פרק י"ח) שיש סדר, וגם אנו נוהגים כך, לא לובשים טלית ותפילין, או מדינא או ממנהג, עד אחר הקינות, (שו"ע תקנ"ה, א), וכתוב חומר לא לצאת בקינות (שו"ע תקנ"ט, ה). עתה זמן שמקוננים.

ואחרי זה הסדר הוא אבילות. וכשאנו מדברים על האבילות, אני רוצה להקדים: כל מי שלומד שיר השירים, ומבין מה הנושא של הדוד עם הרעיה, הוא לא צריך הרבה להעמיק בספר איכה. הקשר הזה נשבר, כל מקום שגלו שכינה גלתה עמהם (מגילה כט.), וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחָה אִמְכֶם (ישעיהו נ, א).

היתה הרמוניה עצומה, היה קשר כנסת ישראל עם הקב"ה, איך אומרים בני קרח? מַה יִּדְדוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ ה' צִבְאוֹת (תהלים פד ב). זה בית של ידידות. "יבא ידיד בן ידיד, ויבנה ידיד לידיד, בחלקו של ידיד, ויתכפרו בו ידידים" (מנחות נג). הבית נקרא 'ידידות' - יש כזו חיבה, כזו אהבה, בין הקב"ה לבין כנסת ישראל.

מי האמין לשמועתנו? מי חלם שכך יקרה?

ישעיה הנביא (סד, י"א) אומר: בֵּית קֹדֶשְׁנוּ וְתַפְאֲרָתְנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּ אֲבֹתֵינוּ הִיָּה לְשִׁרְפָה אֵשׁ וְכָל מַחֲמִדֵּינוּ הִיָּה לְחִרְבָּה. הָעַל אֵלֶּה תִּתְאַפֵּק ה' תַּחֲשָׁה וְתַעֲנֵנוּ עַד מָאֵד. אֲנַחְנוּ לֹא יְכוּלִים, רַב־שָׁע אֵתָה כֵּן יִכּוֹל...?

אוהבי ה' מתאבלים, הם לא צריכים שכנועים, הם לא יכולים לעמוד בזה, מי יכול לראות את השיקוץ משומם על מקום מקדשינו...

מי יכול לראות את העיר שנאמר עליה (ישעיהו נב) "לֹא יוֹסִיף יְבֹא בָּךְ עוֹד עָרָל וְטָמֵא, וְיוֹשְׁבִים פֹּה טִמְאִים וְעֵרְלִים..."

פעולתה ותוצאתה של האבילות

האבילות מקרבת, גורמת יחס קרוב, אדם שמתאבל - הוא בן של אבא שלו, הוא קשור לאבא שלו.

ואביא פסוקים מפורשים המלמדים את משמעות האבילות. כתוב בשכר של אבלי ציון, (ישעיהו סא א): רוּחַ ד' אֱלֹהִים עָלַי... לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן, יש שם אריכות מה שהקב"ה מבטיח לאבלי ציון, אין בכל התנ"ך כזה סדר הבטחות שהקב"ה מבטיח, כמו שמבטיח לאבלי ציון, פָּאֵר תַּחַת אֶפְרַיִם, שָׁמֶן שֶׁשֹּׁן תַּחַת אֶבֶל, מַעֲטָה תִּהְיֶה תַּחַת רוּחַ כְּהֵה, וְקָרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק ... וּבָנוּ חֲרֻבוֹת עוֹלָם, סֹדֶר שְׁלָם עַל הַהִבְטָחוֹת לְאַבְלֵי צִיּוֹן, הֲאֵם תּוֹפְעָה זֹה הִיא בַּחֲיִנִּים?

² פתיחתא דאיכה רבה, סימן כ"ד; ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצ"ו; זוהר חדש כרך ב', איכה, דף נד עמוד ב.

³ ואיתא בפסיקתא לה, אמר רבי בר חנינא זכות של אלו [אבלי ציון] מצמחת אותה [את ציון].

אבילות החורבן, על ג' דברים:

חורבן ביהמ"ק. חורבן ירושלים. על עם ה' שנפלו בחרב.

ושאיפתו התמידית של עם ישראל, מתי הקב"ה ישוב וישרה בתוכו.⁴

והאמת, זה מתחיל עוד לפני זה, אצל אברהם יצחק ויעקב שהשרישו את ענין מקום השראת השכינה⁵, ואח"כ זה ממשיך, כל זמן משכן שילה 369 שנים, אחרי זה נוב וגבעון, ואחרי זה בית עולמים, ושם הקב"ה מבטיח הבטחה: וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים (מלכים-א. ט, ג). "עֵינֵי וְלִבִּי" - הלב זה לא באופן שטחי כמו שאנשים חושבים, מה בכך אם הקב"ה שוכן למעלה או שוכן למטה, מה זה נוגע אלינו? לא כך, אלא: וְנַעֲדָתִי "שְׁמָה" לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל.. וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל⁶ (שמות כט, מה) - ששורה דווקא "בתוכינו", ודווקא במשכן שנמצא "בארץ למטה"⁷.

ההנהגה של הקב"ה בכל המערכת כולה, היא לפי עם ישראל, כל השפע, כל הבריאה, יונקת מעם ה', כל המציאות מתפעלת מהעם הזה שהקב"ה בחר לשבתו בתוכם. כל הברכה, כל הטובה, כל המעלות, כל השלימויות, כל ההשגות, כל ההשכלות, נמצאים בתוך עם ה'. מלאכים ושרפים אופנים ואראלים ותרשישים כולם למעשה כפופים לעם ה', כל שכן שאר האומות כמו שהגמרא אומרת בתענית (י"ע"א) שהם שותים מתמצית ארץ ישראל.

כל הפניה של הקב"ה - היא אל עם ישראל. וזה ממש הנושא של שיר השירים (ז, יא) אֲנִי לְדוֹדִי וְעַלִּי תִשְׁקָתוֹ, ככה היינו, זה היה המצב של המקדש, הנבואה שרתה בישראל, החכמה שרתה בישראל, הטובה, הצדק, היושר, הנועם, החן, הטוהר, הקדושה, היופי. אין שום מעלה שלא שרתה בישראל, גם הברכות הטבעיות. כל השפע היה, כמו שכתוב על זמן שלמה (מלכים-א. ד, כ): יְהוָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כָּחוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לָרֹב אֲכִלִים וְשֹׁתִים וְשִׁמְחִים (ושם ה, יח) אֵין שָׁטָן וְאֵין פֶּגַע רָע.

האבילות שלנו מתחלקת לשלשה חלקים: א. על מקדש ה', כמו שישעיה אומר בֵּית קִדְשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתֵנוּ... וגם נתקן להגיד את זה כשאדם רואה את מקום המקדש. ב. על עיר קדשנו ותפארתנו, על עיר ה', ירושלים עיר הקודש. ג. על עם ישראל.

יש באבילות ללא ספק - אבילות מצד צער השכינה, שזו אבילות יותר פנימית, שבני אדם מבינים כמה כבוד ה' חמור, אכפת להם כבוד ה', איך יכול להיות שיתחלל שם ה' בעולם, ועוד על גבינו, לא יכולים, חפצים לשוב אליך. וככה אין ספק שאנחנו שותפים להחזיר את השכינה לציון.

מרכזיות ענין המקדש והשראת השכינה בתוכנו

אנחנו נתחיל כסדר, הנושא הראשון הוא ענין המקדש, שבשל חורבנו נתקן היום הזה.

הנושא של המקדש, בתורה, בנביאים, בכתובים, וגם בחז"ל, הוא כל כך מרכזי, כל כך משמעותי, הוא כל הנושא של הבריאה, כל הקומה מתרכזת בענין המקדש, נושא המקדש שחצי מספר שמות עוסק בזה, עניינו ייעוד הבריאה - וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָם. (שמות כה, ח)

ומצינו זאת קודם, שעם ישראל בשירת הים אומר (שמות טו, יז): תִּבְאֲמוּ וְתִטְעַמּוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנֵנוּ יְדִידֶךָ.

אצל עם ישראל, מהי הציפייה התמידית, מה היא הפסגה של השלימות, לאן בן אדם מתאווה, חולם, האם רק שיהיה עשיר כקרח ויהיה לו הכל... אין זה כך, אלא פסגת חלומותיו

⁴ בראשית רבה פרשה יג, סימן יב: כל תפילתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי, יתבני בית המקדש, מרי, מתי יתבני בית המקדש.

⁵ פסחים דף פח, א: ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב (ישעיה ב-ג) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו' אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר (בראשית כב-יד) אשר יאמר היום בהר ה' יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר (בראשית כד-ט) ויצא יצחק לשווח בשדה אלא כייעקב שקראו בית שנאמר (בראשית כח-יט) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. רואים את מרכזיות העבודה שהיה לאבות בענין המקדש.

⁶ וכהנה עוד במקרא בענין הייעוד האלוקי לשכון בתוך ישראל: (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ובויקרא (כו, יא) "ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם". ובמלכים (א ו, יב) "ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל". וביחזקאל (מג, ז) "את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכון שם בתוך בני ישראל לעולם וגו'" (ושם פסוק ט) "ושכנתי בתוכם לעולם" ובזכריה (ב, יד) "רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוך נאום ד'" (ושם פסוק טו) "ונלוו גוים רבים אל ד' ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוךך וידעת כי ד' צבאות שלחני אליך".

⁷ וראה ביאור הגר"א (שיר השירים א, ג): "כי עיקר עולם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה, ובדאי יותר טוב מזה כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע". וכ"כ הגר"א (שיר השירים א, יד) שמעלת משה היתה גדולה מכולם, בגלל שהוריד השכינה מהשמים לארץ, וז"ל שם בפירוש א': "שקודם חטא אדם הראשון, היה שכינת עוזו מלא כל הארץ כבודו, מסוף העולם ועד סופו. וכיון שבא דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, עלתה למעלה למעלה, עד שעלתה וישבה למעלה משבעה רקיעים. עד שבא אברהם והורידה לרקיע הששי, וכן יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, [כל אחד הורידה מרקיע לרקיע], ומשה הורידה לארץ, כמו שאמרו במדרש שיר השירים על פסוק 'באתי לגני'... ולכן היה מעלת משה יותר מכולם, לפי שעל ידו נתגלה לארץ. והורידה בג' פעמים. אחד בהר סיני. והשני במשכן. והשלישי כשנכנסו לארץ.

הפער העצום בין מצבנו עתה לזמן המקדש

כתוב: "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם", הקב"ה לבם של ישראל, מה זה "לבם"? זה הפנימיות של כולנו.

בני אדם חושבים שהיום לומדים תורה כראוי (ואינם מרגישים כ"כ את חסרון המקדש), כתוב בפסוק מלכה ושריה בגויים אין תורה,⁸ כל התורה שלנו רחוקה מרחק רב מצורתה השלימה.

ידועה הגמרא בעירובין⁹ והגמרא בשבת¹⁰, שהראשונים היו בכזו מדריגה, ואח"כ כזו מדריגה, וירדו מדריגה אחר מדריגה.

אין לנו שום מושג מה זה הלב של תלמידי חכמים, איך הגמרא מתארת שר' אליעזר היה נראה, איך ר' אלעזר בן שמוע, איך ר' אושעיא, אנחנו חושבים, כן, אנחנו בסדר... אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו' - היום אין לא נבואה, לא חכמה, לא תורה, לא יראה, "למען תלמד ליראה" - זה בירושלים, איפה יש אהבת ה'? הרי אנחנו ממש "יבש ה'ה כעץ" (איכה ד ח) - לעומת המעלה שאנחנו צריכים להיות, אנחנו אותם יהודים, יש לנו אותם נתונים, הקב"ה מחבב אותנו כמו שהוא חיבב אותם, אבל התרחקנו.

משמעותה העצומה של ירושלים

הנושא הנוסף שאנו מתאבלים - זה ענין ירושלים, הנושא של "עיר השם", שזה סוג הבחנה שונה מהמקדש, זה כבר שייך לעם ישראל, אמנם הרמב"ם¹¹ ותוספות¹² כותבים שהקדושה זה משום שכינה, אבל "המקום" שייך לעם ישראל, יש מחלוקת אם ירושלים נתחלקה לשבטים או לא (יומא יב,א; מגילה כו,ב), אמנם לכל הדעות זה שייך לעמינו.

מציאות המקדש בתוכנו היתה כה מוחלטת שלא האמינו כי יתכן שתיבטל

וזה היה פשוט לכולם שהדבר הזה לא יתבטל בשום צד, עד כדי כך שהקב"ה אומר לירמיה בנבואה (ירמיהו כו, ב) אַל תִּגְרַע דָּבָר, פעם אחת בכל ספר ירמיה, תגיד מה שאני אומר לך, ומה אתה צריך להגיד? (פסוק ט) כָּשְׁלוּ יְהִיָּה הַפִּיִּת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תִּתְחַרֵּב.

ומה הכהנים והנביאים אמרו לירמיה על נבואתו? (פסוק יא) מִשְׁפַּט מוֹת לְאִישׁ הַזֶּה כִּי נָבֵא אֶל הָעִיר הַזֹּאת כְּאִשֶּׁר שָׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם.

היה שם נידון שלם אם להרוג אותו או לא, הביאו ראיה ממיקה המורשתי שנבא בימי חזקיהו מלך יהודה נבואה כזו, ולא הרגו אותו, ואח"כ התנבא אוריהו כזו נבואה וכן הרגו אותו, ועמדו להרוג גם את ירמיהו, אף יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו והציל אותו מהמערקה. (פסוקים יח-כד).

עם ישראל אפילו בזמן יהויקים הבינו פשוט, בן אדם שאומר "בית ה' יהיה כשילה" נבואתו אינה יכולה להתקיים, זה לא יכול להיות.

וכמש"כ לא האמינו מלכי ארץ כל ישרי תכל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים (איכה ד, יב). זה היה פשוט לכל העולם, עיר כל כך נשגבה, עיר כל כך עליונה, עיר כל כך שלימה, עיר כל כך קרובה אל הקב"ה, זה לא יתכן שתיחרב.

והמדרש (איכה רבה, פתיחתא כד) אומר שבאמת זה לא יתכן, הקב"ה אמר אם אני אהיה שמה זה לא יעזור, הם לא יוכלו. מה אני יעשה? אסלק שכינתי מהם ואעלה למעלה, באותה שעה הקב"ה אמר "קמחא טחינא טחנת", אתה לא עשית שום דבר, זה נעשה בלעדך.

⁸ וראה אדרת אליהו דברים א, ה-ו: "וגילוי של תורה הוא בארץ, כמ"ש "אורא דארץ ישראל מחכים" (ב"ב קנח,ב), וגם הנבואה אינה שורה אלא בארץ ישראל, ולכן ברח יונה. כמו שאמרו "ראוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא בבל גרמה לו" (מו"ק כה,א). וכמ"ש "מלכה ושריה בגוים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה" (איכה ב, ט). ובביאור הגר"א לשיר השירים א,ד: הביאני המלך חדריו. הוא מועד ביאתן לארץ ישראל. ואמר חדריו. שהן חדריו תורה, כי עיקר התורה היא בארץ ישראל, כמ"ש (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה. ובביאור התפילה לרבי אברהם בן הגר"א, בברכת השיבנו: כי בגלות מוט התמוטטו שלשה העמודים שהעולם עומד עליהם והם תורה עבודה וגמילות חסדים, בתורה נאמר (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה וכו'. [ובביאור הגר"א על משלי ז, כ: מבאר שהכתוב מזהיר שלא לשמוע לעצת היצר שאומר "שהתורה חתומה עכשיו, ואף אם תיגע עצמך לא תדע, כי מלכה ושריה בגוים אין תורה". אלא עכשיו עכ"פ צריך ללמוד ולקחת מה שאפשר כפי אשר תשיג ידינו]

⁹ מסכת עירובין דף נג,א: אמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ראשונים רבי עקיבא, אחרונים רבי אלעזר בן שמוע. איכא דאמרי ראשונים ר' אלעזר בן שמוע, אחרונים ר' אושעיא בריבי, ואנו כמלא נקב מחט סידקית. אמר אביי ואנו כי סיכתא בגודא לגמרא, אמר רבא ואנו כי אצבעתא בקירא לסברא, אמר רב אשי אנו כי אצבעתא בבירא לשכחה..

¹⁰ מסכת שבת דף קיב,ב: אמר ר' זירא אמר רבא בר זימנא: אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים.

¹¹ רמב"ם הלכות בית הבחירה, ו' ט"ז: ולמה אני אומר במקדש וירושלים שקדושה ראשונה קידשתן לעתיד לבוא? ..לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם" (ויקרא כו, לא), ואמרו חכמים: אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים.

¹² תוספות בשבועות טז, א. ס"ל דגם לר' אליעזר דתרומות ומעשרות בזמן הזה דרבנן דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, מכל מקום קדושת מחיצות לא בטלו. וכל זה דלא כהראב"ד (הל' בית הבחירה ו, יד) ודלא כתוס' בקושייתם, שס"ל שקדושת המקדש וירושלים תלויים בקדושת ארץ ישראל. ועיין ביאור הגר"א יו"ד סימן של"א ס"ק ו'.

כל המעלות, כל השלימויות שהקב"ה חנן את עם ישראל, הם זוכים להם בירושלים.

ירושלים היא המקום בה כל עם ישראל מתחברים כאחד, פֶּעִיר שְׁחַבְרָה לָהּ יַחְדּוֹ (תהלים קכב, ג), כל ישראל כאחד חברים. כתוב בירושלמי, שכשעולים לרגל כולנו אחד. בזוהר כתוב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ - זה בירושלים¹³.

יש מקום שכל השלימויות האמיתיים נמצאים בה, כל ארץ ישראל קדושה, כל ארץ ישראל זה - אֶרֶץ אֲשֶׁר "עֵינֵי" ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, אבל ירושלים, עיר מקום מקדשנו, זהו במידה מסוימת הרחבה של ענין המקדש, המקום שנאמר בו "והיו עיני ולבי".

זו העיר ממנה מגיעים כל השגות הנבואה, על ירושלים אומר הפסוק (ישעיהו כב א) מִשָּׂא גֵיא חֲזִיוֹן, אומרים על כך חז"ל: גיא שכל החושים מתנבאים עליה, גיא שכל החושים עומדים ממנה, א"ר יוחנן, כל נביא שלא נתפרש שם עירו - ירושלמי הוא¹⁴.

מירושלים יוצאת התורה לישראל, יוצאת ההוראה לישראל. פִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבָר ה' מִירוּשָׁלַם. הר המוריה - שממנה יוצאת הוראה לישראל. (תענית טז.), למען תלמד ליראה, [במקום אשר יבחר ה'].

חז"ל אומרים (תנחומא לך לך ופסיקתא מא) שכל המעלות הם מציון: תורה מציון, ישועה מציון, עזרה מציון, ברכה מציון, רשימה של מעלות ושלמויות, פה מתרכזים כל השלימויות שאנחנו מקבלים.

ירמיה הנביא כל כך משתפך, כל כך לא יכול לעבור על זה, כשמדבר על בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז - אֵיכָה נִחְשָׁבוּ לְנִבְלֵי חָרָשׁ (איכה ד ב). ירושלים זו הפנינה, זהו הלב של עם ישראל, פה מכונסים כל השלימויות של כל עמינו.

זָפוּ נְזִירֶיהָ מִשְׁלֵג צָחוּ מִחֶלֶב (איכה ד, ז). אנשים שבאו לירושלים, לא רצו כלום, רצו להיטהר, להיות נזיר, יותר להזדכך.

איפה המתחסד נמצא? הוא נמצא בירושלים!

איפה הנביאים נמצאים? מסתובבים בירושלים!

איפה החכמים נמצאים? בירושלים!

כל המעלות האמיתיות של עם ישראל מתרכזים בעיר ה', במקום שמיועד לעם ישראל לקבל את מעלותיהם האמיתיות. ובאמת שהיה צריך להרחיב עוד בנושא זה...

האבלות על ישראל ועל חללי בת עמי

החלק השלישי, זה על עם ישראל, כפי שירמיה הנביא (ח, כג) אומר, מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מִיָּם וְעֵינֵי מִקּוֹר דְּמָעָה וְאֶבְכָּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֻלְיִי בֵּת עָמִי.

נהרגו יהודים בבית ראשון, בבית שני, ברנ"ו, בתרנ"ו, בגלות ספרד, באינקויזיציה, בת"ח ות"ט, בשואה, ובמשך הדורות, מדוע זה כל כך נושא נוראי עבורנו? הלא בין כה וכה אף אחד מבני דורם אינו חי היום, אבל הפסוקים צועקים: וְנִקְיִיתִי דָמָם לֹא נִקְיִיתִי (יואל ד, כא) הקב"ה אומר יש דבר אחד שאני לא יכול לוותר! אנחנו לא יודעים מה זה שפיכת דם יהודי, ירמיה הנביא אומר, אני, כל ימי חיי אבכה את חללי בת עמי.

וחז"ל אומרים (איכ"ר פתיחתא סי' ל"ד) כשנבזזראדן החזיר את ירמיה, וירמיה פוגש בדרך אצבעות, והוא מלקט אותם בכנפיו, והוא מנשק אותם, והוא מגפף אותם, ואומר להם הרי הזהרתי אתכם: "תָּנוּ לָהּ אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד בְּטָרָם יַחְשֹׁף וּבְטָרָם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרִי נִשְׁפָּף (ירמיהו יג, טז). אבל הוא מחבק אותם, הוא מנשק אותם.

ובאמת ראוי להתיחס ולהתאבל על כל היהודים שנהרגו עבור היותם עם ה', ואני לא רואה הבדל בין אלה שנהרגו בחורבן, לבין אלה שנהרגו בת"ח ות"ט, או בשואה, או בכל דרך וזמן אחר, כל הנושא הזה הוא נושא אחד - עם ישראל. וכמש"כ בקינה על שאול (שמואל-ב, א, יב) וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיִּצְמְמוּ עַד הָעָרֶב עַל שְׂאוֹל וְעַל יְהוֹנָתָן בָּנוּ וְעַל עַם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נִפְּלוּ בַּחֲרָב.

אני רק רוצה לאחל לכולכם, עם כל בית ישראל: "שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה".

¹³ זוהר פרשת אמור (ח"ג, צגב): "אלא בירושלים דלתתא יקרון ישראל אחד, מנא לן דכתיב גוי אחד בארץ".

¹⁴ פתיחתא לאיכה רבה [סימן כד] ובילקוט ישעיה [סימן תכא]

שפכי כמים לבך זוכה פני ה'

ערגת לבב ודברי התבוננות בענין האבלות ובמשמעות בית קדשנו ועיר חמדתנו
מתוך דברים שנאמרו בעתות בין המצרים למול שערי הר בית ה'

הרב ישראל הלוי שכטר שליט"א

עלי כבוד אשר גלה'

ממני, אכן וודאי אני מקיים את כל הלכות האבלות אולם באופן של
'מלומדה'...

והעצה היעוצה היא, שיחשוב לפחות על החלק הזה של ה'כבוד'.
שיאמר לעצמו, נכון, קשה לי לרדת לעומקה של אבלות, ולהתאבל
מתוך חיבור עמוק ואמתי. אבל אני מכבד, אני עוצר את חיי, אני לא
ממשיך אותם כרגיל, כי אני מכבד את הקב"ה, וכיון שחרב ביתו, אין
אני יכול להמשיך את חיי כהרגלם אלא לעמוד, להתבונן - ולכבד.

וכשיחשוב אדם כך, יראה שהוא הרבה יותר מבין מדוע הוא אבל,
ומדוע הוא נוהג מנהגים של צער.

ובאמת, שכל יהודי, מזוהה עם הדבר. הוא מזוהה עם ה'ערך' ועם
ה'כבוד'. כל יהודי, טבוע בלבו כבוד אל בית המקדש, וגם אם במרוצת
החיים לא תמיד נותן דעתו לדבר, הערך הזה נמצא בתוכו, וכשמגיע
רגע, כמו הימים האלו, הוא מציף זאת בלבבו. הוא נעצר וחושב, הרי
באמת זה לא יתכן, האומנם המקום הנכבד מכל - מקום מקדש ה', כך
מושפל?! האומנם כבוד הקב"ה, שהוא אבינו, שהוא המלך שלנו, לא
עומד במקומו - בעולם שברא לכבודו?! וכי אין זה נוגע לי, הרי באמת
זה כן יקר לי, זה כן אכפת לי.

בכך זוכה האדם להיות מ'אבלי ציון ואבלי ירושלים' שעליהם אומר
ישעיהו הנביא (סא) "רוח ה' אלוקים עלי יען משח ה' אתי לבשר ענוים
שלחני לחפש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח־קוח,
לקרא שנת רצון לה' ויום נקם לאלקינינו לנחם כל אבלים, לשום לאבלי
ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת
רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר, ובנו חרבות עולם
שממות ראשנים יקוממו וחדשו ערי חרב שממות דור ודור, ועמדו זרים
ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם" וגו'.

יה"ר שזוכה להיות בין אבלי ציון וירושלים שיראו עוד השנה בנחמה,
ויזכו למעלות הרבות שבנבואה הנ"ל.

ימים אלו של בין המצרים נתקנו לכל בית ישראל לאבל ולקינה על
חורבן ביתו הגדול, ועל חורבן עירו ונחלתו.

האבילות, מהיכן היא מגיעה? מתוך אהבה! כשיש אהבה, יש חיבור
עמוק לקשר שהיה ואיננו, חיבור אל הטובה, הברכה, ולשפע שהשפיע
עלינו הקב"ה ועתה חסר מאיתנו, אזי האוהב הוא מתאבל, כי מרגיש
את החסרון, הוא חי את המצב של היעדר השלימות, זה כואב לו, זה
מציק לו שאין האדון בביתו, שמקום הדום רגליו נרמס, שאין הקרבנות
עולים לפניו לרצון ואין עשן הקטורת עולה לפניו לריח ניחוח, וזה מה
שאנחנו עושים בימים אלו אנחנו מתעוררים ומתאבלים מכוח
אהבתינו הגדולה אליו.

והאבלות הזו, הנובעת מן האהבה היא דרגה שצריך להגיע אליה.

אולם יש עוד חלק באבלות, וזהו ה'כבוד'.

כבוד לערך העליון שנקרא 'בית המקדש'.

ומשל לאדם שלא היה בקשר כלל עם אביו, ועתה אביו נתבקש לשמי
מעלה, והוא אומר 'אין אני צריך להתאבל, וכי אני מצטער על כך שהוא
נפטר? לא יותר ממה שאני מצטער על שאר היהודים שהולכים אל
בית עולמם'...

אבל אנחנו נשיב לו: לא! אתה חייב להתאבל!

ומדוע? כיון שיש ערך הקרוי 'אבא'.

ואף שלא היה לך עמו קשר, אתה צריך לעצור את חייך לזמן מה, ולומר
'אני מכבד את המושג אבא' ולא חלילה מזלזל בו.

הוא הדבר באבלות, מלבד החלק של האהבה יש את החלק של הכבוד,
הכבוד לערך של הקב"ה, של ביתו ועירו.

ועצה טובה היא למי שמרגיש שמנהגי האבלות בימים אלו נעשים
אצלו 'מצוות אנשים מלומדה', הוא אומר לעצמו, וכי אני באמת
מתאבל וכואב את החורבן, הרי החיים כ"כ עמוסים, והחורבן כ"כ רחוק

"יושב הקב"ה ושואג כארי" הרב אליהו בייט זילברמן שליט"א

בבקשה שיחון את בניו וישוב לתת להם את מזונם כתינוק היונק משדי אמו, שבמקדש היה לישראל שני דברים יסודיים, האחד הוא המזון, ומזון הכוונה למזון הרוחני שהוא הנבואה, כמו שהקב"ה אומר למשה רבינו "ודברתי אתך מבין הכפורת מבין שני הכרובים" (שמות כה, כב) וזה מסמל את הקשר של עם ישראל עם הקב"ה.

והדבר השני זה ענין של הדיוורין, וזה 'אשה מספרת עם בעלה' שזה סימן שיש דיוורין מתוקנים, והדיוורין של עם ישראל זה ארץ ישראל בכלל והמקדש בפרט, וכל עבודת ה' והתיקון שהמצוות מתקנות את ישראל פועלות רק כשהדיוורין מתוקנים, בגלות הכל זה ענין של 'הציבי לך ציונים' (ירמיה כ, כ) ואין לישראל בגלות לא את קדושת ארץ ישראל ולא את המקדש, ששם זה פנימיות הקשר בין אבינו שבשמים לבניו.

וכענין הזה של מזון ודיוורין כתב הגר"א בפירושו לשיר השירים (ע"פ התרגום) על הפסוק: "הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים" (א, ז) כנסת ישראל פונה לקב"ה 'הגידה לי' אתה הקב"ה שאתה 'אהבה נפשי', 'איכה תרעה' מאיפה נקח מזון, אין לנו מקורות של שפע רוחני שמשם נקבל את מזוננו 'איכה תרביץ בצהרים' שבמקום 'בנאות דשא ירביצני' בגלות אין לנו מקום מתאים לגור, 'שלמה אהיה כעטיה על עדרי חביריך' שאם לא נתן לנו מזון ודירה אזי נלך לחפש אצל 'עדרי חביריך' שאפשר רח"ל לקבל משם מזון רוחני שאינו מן הקב"ה, ורק יגרום קלקולים וריחוק מן הקב"ה, וגם הדירה שם היא לא ראויה, ובאמת ששורש הבעיות של כנסת ישראל בזמן שאין ביהמ"ק - אין את הדיוורין הנכונים, הם תולדה של 'עדרי חביריך'.

ובימים אלו צריכים אנו להתעורר, וכל אדם בקצת התעוררות יכול להיות מאבילי ציון וירושלים, ולהקשיב כביכול לשאגת הקב"ה כמובא בגמ' שם 'אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם' ואנחנו נשאג מהצד השני 'אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם' ונתפלל שתהפך השאגה ל'שאגה לו כלביא' (ישעיה ה, כט) בעזרת ה' עוד השנה אכי"ר.

ידועים דברי חז"ל בגמ' בברכות ג. "רבי אליעזר אומר: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר: (ירמיה כה ל) 'ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו' וסימן לדבר: משמרה ראשונה - חמור נוער, שניה - כלבים צועקים, שלישית - תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.

ובשלמא שנותנת הברייתא סימנים למשמרה ראשונה ואחרונה שיש בהם נפק"מ להלכה לגבי קריאת שמע ועוד דינים, אולם למשמרה אמצעית מדוע צריכים אנו סימן אימתי היא? וכתבו על זה הרא"ש (ברכות א, ב) והשו"ע (או"ח א, ג) שראוי לכל ירא שמיים להיות מצר בשעה זו ולהתאבל על החורבן, כיון שאז יושב הקב"ה ושואג כארי זו עת רצון להתפלל לפניו שישב את ביתו לגדולתו ולתפארתו.

וכן במגילת איכה (ב, יט) כתוב על העניין הזה: "קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" ומפרשים שם התרגום ורש"י שהפסוק הזה הוא על העניין הזה, ש'קומי רוני' - התפללי, 'לראש אשמורות' בראשי האשמורות וזה ראש האשמורה האמצעית.

אולם ביותר מכך שסימנים אלו מראים לנו כאן בעולם הזה, מתי מתחילה כל משמרה ומשמרה, כתבו הגר"א והמהרש"א שסימנים אלו מכוונים הם, ומתארים את מצבם של בני ישראל בשעת הגלות:

'חמור נוער' מסמל את החומריות ומדות הגשמיות, שבגלות אין אנחנו שקועים בנושא האמתי של בני אל חי, אלא עסוקים רובנו וכולנו בגשמיות העולם הזה, ועל זה נאמר 'ורחק ה' את האדם' (ישעיה ו, יב) שבזמן הגלות אנו רחוקים כביכול מהקב"ה וזה מה שגורם לנו לשקוע בחומריות העולם.

והמשמרה השניה היא 'כלבים צועקים' וזה כנגד המידות הרעות הכבוד והכעס. והסימן השלישי 'תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה' כאן אנחנו כבר עולים שלב, ופונים לקב"ה

"עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים" הרב שמעון בן ישר שליט"א

זעירא שלבש נעליים שחורות והתאבל על ירושלים, והם חבשו אותו ואמרו לו 'מי חשיבא את לאתאבולי על ירושלים' להתאבל על ירושלים זו מעלה ואנחנו צריכים להיות באמת אנשים שראויים לכך, מאידך בימים אלו החובה מוטלת על כל אחד ביתר שאת, וכלם זוכים לנהוג אבלות בפרהסיא, רשות יש לנו ללכת בבגדי אבלים בדרכים ששמו.

בימים אלו, ימי בין המצרים אנו שותפים לאבלה ולצערה של ירושלים, אנחנו יושבים עמה יחדיו על הרצפה ובוכים ומקוננים על חורבנה, ולא רק איתה אלא כביכול גם עם הקב"ה בעצמו, וככתוב "ציון היא דורש אין לה", הקב"ה מחפש האם יש מי שמתאבל על ירושלים, ויותר מכך הוא עצמו מתאבל ככתוב 'במסתרים תבכה נפשי מפני גוה' וכדברי הגמ' שיש לקב"ה מקום ששמו מסתרים ששם הוא יושב ומתאבל על ירושלים, ובמשך השנה החסידים והיראי שמייים מתאבלים עמו כל לילה בחצות, אך בתקופה הזו של השנה חז"ל מצווים עלינו 'משנכנס אב ממעטין בשמחה' פחות להתעסק בעצמינו ובצרכינו, למעט בנישואין ומשא ומתן, עכשיו אנחנו עוצרים ומשתתפים עם הקב"ה וירושלים באבלם, היום לא רק החסידים מתאבלים אלא כל עם ישראל משתתף באבל הזה. היום כולם זוכים להיות מאבלי ציון שנאמר עליהם: 'לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח כהה'.

וכמו באבלות על מת ל"ע, יושבים כל קרוביו, בניו ואחיו, על מזרן אחד ומתאבלים, כך גם כאן אנחנו כביכול יושבים עם הקב"ה על אותו מזרן, מתוך הבנה זו, נבין את קרבת ה' שמשגיגים במיוחד באבלות המשותפת, קירבה מיוחדת נוצרת כשבוכים יחדיו, כביכול מתאבלים עמו על המת המשותף, על החורבן של ביתו ושל עירו, הלוא הם ביתנו ועירנו, ומתאבלים ג"כ על כך שברא הקב"ה את העולם בשביל 'ושכנתי בתוכם' והוא נאלץ לסלק את השכינה, והשכינה מאיתנו נסתלקה, והעולם צריך עוד להתגלגל בגלגוליו עד שיגיע אל התכלית.

ויה"ר שזוכה לראות מהרה בנחמה, וייהפך לבית ישראל צום החמישי לששון ולשמחה, ותקוים בנו המעלה של 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמה'.

מה רבו המעלות של דוד המלך, כמה שבחים יש לו במקרא ובחז"ל, הוא יפה עיניים, הוא גיבור, איש מלחמה, יש לו השגות נוראות ונשגבות בתורת ה', כביכול לא חסר לו מאומה, אולם בקשה אחת יש לו, משאלה בודדת: 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש'... ואם דוד המלך שהוא משיח אלקי יעקב, יש לו שאלה מאת הקב"ה, הרי שאנחנו שכולנו תלמידיו צריכים להתבונן וללבן מהי בקשתו ומשאלתו של דוד המלך.

'שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו' זה מה שדוד מבקש, לכך הוא מייחל, לשבת בבית ה', לבקר בהיכלו, ובכך לזכות לראות בנועם ה', דוד מבין שלבקר בבית המקדש זה להתעלות במעלות נוראות, אין אדם שהיה בביהמ"ק, שביקר בביהמ"ק דומה לאדם שלא זכה לכך.

הפרק הזה מתחיל 'שיר המעלות שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים'.

ירושלים, העיר אשר בחר ה' אוה למושב לו, ירושלים, העיר שמשם מגיע השפע אל כל העולם, שם שורה השכינה, שם בנוי לתלפיות ביתו של הקב"ה, אין אדם יכול להכנס אליה כלאחר יד, אלא 'עומדות היו רגלינו' לפני שנכנסים לתוכה מתבוננים, מסתכלים על יופייה, על מעלותיה ועל קדושתה, כך היו נראים שערי ירושלים בזמן שביהמ"ק היה קיים, אדם העומד לפסוע את תוך השער עומד לרגע, נעצר מתבונן מתפעל ומתפלא ואז ממשיך לתוכה.

גם היום, אנו צריכים להיות 'עומדות היו רגלינו' גם עלינו מוטל להתבונן ולחשוב, מה היא ירושלים, מה הם מעלותיה, מה השפעתה עלינו ועל העולם, מה זה אומר ששם השכינה שורה. אולם אנחנו בשונה מהם, צריכים להתבונן כדי להבין מה חסר לנו, כדי להרגיש מה היה בימי דוד, בימי שלמה, בימי בית ראשון ובית שני, ואין לנו עכשיו.

ירושלים היא גוף חי. ירושלים יולדת, אומרת, שומעת ובוכה, ואנחנו צריכים להשתתף אתה, להצטרף עמה יחד אל אבלה הגדול, ובאמת זו זכות להתאבל על ירושלים ולא כל אחד זכאי לנהוג אבלות של ממש בלי שיהיה ראוי, וכפי שחז"ל אומרים בגמ' בבבא קמא נט: שהשוטרים של בית ריש גלותא תפסו את אליעזר

רב פפא, אין עציבות לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר "הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו" לא קשיא, הא בבתי גואי, הא בבתי בראי. ובבתי בראי לא, והא כתיב "ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגר שק" שאני חרבן בית המקדש, דאפילו מלאכי שלום בכו, שנאמר הן אראלם צעקו חצה מלאכי שלום מר יבכיון.

ובמדרש איכה זוטא יח' ובעוד מדרשים, משל לחכם שלא ראה אבל מימיו, היה לו בן אחד ומת, קרא לכל תלמידיו אמר להם בבקשה מכם הראו לי היאך אבלים מתאבלים, ומונה שם כל סדרי האבילות, קריעה, כפיית המטה ושאר מנהגי אבלות.

ולא רק בשעת החורבן, כדאיתא בתדב"א פר' כח' "פעם אחת נכנס רבי צדוק לבית המקדש, וראה את בית המקדש חרב, אמר, אבי שבשמים, החרבתה את עירך ושרפת את היכלך וישבתה ושלותה ושקטתה, מיד נתנמנם רבי צדוק, וראה את הקדוש ברוך הוא שעומד בהספד, ומלאכי שרת מספידין אחריו"

וגם במשך כך השנה מובא בגמ' ברכות ג, ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי.

וכן בגמ' בע"ז ג: מיום שחרב ביהמ"ק אין הקב"ה משחק עם הליות, ובגמ' בברכות אין רקיע נראה בטהרתו.

אולם נבחין שסדרי האבילות בימי בין המצרים הם הפוכים מסדרי האבילות על מת, שבמת תוקף האבילות הוא בהתחלה, ומשם הולך ויורד, שיש את יום המיתה, ואח"כ ז' ימי אבילות ואח"כ שלושים יום, מה שאין כן בימים שמתחילים מן הקל ועולים ועולים משנכנס אב, ואח"כ שבוע שחל בו, עד שמגיע יום ט' באב, שהוא כיום המיתה ממש, וכגמ' על ר' יהודה בר אילעי שהיה יושב בערב ת"ב ודומה כמי שמתו מוטל לפניו, שזה כמו יום המיתה ממש.

והיינו מהטעם הנ"ל שבאבלות בעלמא על המת, יש אבילות אבל המת משתכח לאט לאט מן הלב, אבל אבילות החורבן קיימת תמיד וכשמתקרב יום החורבן הוא הולך וגדל.

אמנם פנימיות הענין הוא שאין לנו מציאות בלי ביהמ"ק והשראת השכינה, ואי אפשר להסכים למציאות אחרת של חיים והסיבה היא משום שבאמת אנו שייכים לגאולה העתידה, וזאת מציאותינו האמתית, ועד שלא תבוא לא ננוחם ולכן מיד לאחר תשעה באב מפטרים בז' דנחמתא כי הגלות הוא אבילות זמנית עד שיבוא גואל ונתנחם.

יה"ר שזוכה שבמקום שייאמר 'ויקרא ה' אלוקים לבכי ולמספד וגו' יתקיים בנו "וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה".

ת"ר, כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין, אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל, נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל, אמר להם: א"כ, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות, אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים, אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים, שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר, אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי, אי אפשר שאין גזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה. דכתיב: 'במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו'. (ב"ב ס:)

כשנתבונן במשא ומתן בין ר' יהושע לאותם פרושים, נשים לב שטענתם היא לכא' הצודקת, הרי אין קרבנות, ואין בשר שעולה לרצון לפני ה', אז היאך אנחנו יכולים לאכול בשר?, והוא הדין יין, כביכול לקב"ה אין יין, שבטלו הנסכים, אם כך כיצד אנו יכולים שכן לשתות יין?

ובאמת שר' יהושע לא סותר את טענתם, אלא טוען כנגדם שלפי דבריהם אין אנו יכולים לחיות, שהרי גם לחם לא נאכל שבטלו מנחות, וה"ה למים, וזה גזירה קשה שאין הציבור יכול לעמוד בה, ולכן ציוונו חז"ל שנעשה לעצמינו סימנים שיזכירו לנו בכל עת, שאליבא דאמת אנחנו שרויים בתוך אבילות, ורק בגלל שא"א להתאבל כך לא גזרו כן עלינו, וכהמשך הברייתא: "אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט... עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט... שנאמר: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'.

והדין הזה שצריכים להכניס מנהגי אבילות נוהג כל השנה, אולם בימים אלו 'ימי בין המצרים' זה ימים של אבילות, שאנו לא רק זוכרים את חורבן ביהמ"ק ע"י חסרון בחיינו הגשמיים, אלא אנחנו מתאבלים ממש כאבל המתאבל על מתו.

ונבחין ע"פ הגמ' הנ"ל, שאין ההבנה שימי בין המצרים הם ימים יוצאי דופן שבהם נוהגים אבילות, מה שאין כן בשאר השנה, אלא שאר ימי השנה הם היוצאי דופן שבהם לא נוהגים אבילות ממש, אלא מזכירים את האבילות ע"י החסרון, ואפי' שהצורה האמתית היתה שננהג אבילות תמיד כמו בימי בין המצרים.

וכשם שאנו נוהגים אבלות בארץ כך הקב"ה נוהג אבילות על החורבן כמובא בחגיגה ה: "ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי מפני גוה" אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב, מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ומסותרים שמו. מאי מפני גוה, אמר רב שמואל בר יצחק, מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לנכרים. רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני גאוותן של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא, והאמר

ומעתה מובנת טענת דוד המלך, האבלות היא לא הרגשת הלב גרידא, אלא דבר שצריך לתת פרי, ואין פרי לאבלות כשאין כבר מה לעשות, אלא רק אם יש מה לעשות.

ומצאנו כמה פעמים במקרא שהביאה האבלות מיד לידי מעשה: "וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו" וידבר משה את הדברים האלה אל כל בני ישראל ויתאבלו העם מאד. וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו וגו' וכיו"ב. מתוך כך צריכים אנו להבין מהי אבלות ומהו הפרי היוצא ממנה.

כשנתבונן בלשון אבלות במקרא נראה שפי' 'אבלות' הוא מלשון כריתה, כגון (ירמיה כג') "כי מפני אלה אבלה הארץ" וכיו"ב הרבה, וא"כ אבלות היא הרגשת כריתה, הרגשה שא"א להמשיך את החיים בלא המת.

אמנם לשון הירושלמי הנ"ל הוא "שימר" להמתין היינו להשאיר איתנו לא להמשיך הלאה והנה דבר שכבר איננו, אחרי מיתה כשהמציאות שהמת איננו, לא שייך לשמרו שהרי כבר הוא אינו עמנו, וכן לאחר שנמצאים במצב של אבלות ושל כריתה שא"א להמשיך, הוא רחוק יותר שהרי חייבים להמשיך אף בלעדיו, וכל מה שעושים הוא לשמרו כאילו הוא עדין איתנו (ובאמת יש בחינה שכל שבעה המת עדין נמצא) ואותו איננו יכולים לעזוב, אבל אחר שעוברים ימי האבלות שוב ממשיך האדם בחייו.

אולם אם החסר לא עובר אלא נשאר, א"א להפסיק את האבלות, ולכן ביעקב כתיב "ויתאבל על בנו ימים רבים", ובמדרש אמרו כ"ב שנה עד שמצא את יוסף, ולא הסתפק בימי אבלות הרגילים כיון שהוא עדיין היה חי.

כיו"ב כתב הרמב"ם במעשה תמר ויהודה (בראשית לח יא) וז"ל: וטעם שבי אלמנה בית אביך - שתנהגי אלמנותיך שם עד יגדל שלה, רמז לה התאבלי ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן כאשר חגורת שק על בעל נעוריה עד שיגדל שלה וייבם אותך, כי כן המנהג במתיבמת, כי היוצאת וחפצה להנשא לאיש זר לובשת בגדי אבל ימים מעט כפי המנהג, ומתנחמות ולובשת שנים, ותכס בצעיף ותתעלף עד שתנשא לאיש.

וכנגד האבלות יש את הנחמה שהיא החזרת הדבר לקדמותו, מלשון "כי לא אדם הוא להנחם" וכיו"ב הרבה, ועל מת כיון שכבר מת ודאי שא"א להחזיר, ולכן ניתן לקבל תנחומים ע"י דברים אחרים, אך על החי לא שייך לקבל תנחומים עד שיחזירו אותו בעצמו שהרי הוא קיים.

וכן אמרו במדרש תנחומא (וישב): 'שאל מין אחד לרבינו אפשר שהמתים חיים, אבותיכם אינן מודים, ואתם מודים, מה כתיב ביעקב, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו [וימאן להתנחם], אילו היה יודע שהמתים חיים היה ממאן להתנחם, והיה אומר כי ארד אל בני אבל שאולה, אמר לו רבינו שוטה שבעולם, מפני שהיה יעקב אבינו יודע ברוח הקדש שהיה יוסף חי, לפיכך לא קיבל עליו תנחומין, שאין מקבלין תנחומין על החי.

אמנם אותה הרגשה של כריתה יש בה סיכון. שמא יאמר אדם א"א להמשיך את החיים והדבר ישתיק אותו, וכמו שטען ר' יהושע לפרושים בזמן חורבן בית שני (בבא בתרא ס:) שא"א להתאבל יותר מדי, אך מאידך כיצד ניתן להמשיך מאחר שניטל ממנו "בית חיינו" והלוא אנו כמלא תרודת רלב. [המשך בעמ' ט"ז]

עומדים אנו בימי האבלות על החורבן, ויש לנו להתבונן מה עניינה של האבלות ומה הפרי והתועלת היוצאים ממנה.

וביותר, הרי אף על אביו ואמו אין מצוה להצטער ולבכות אלא רק לעשות נהוגי אבלות כמו שאמרו (ברכות יא. סוכה כה). שלכן אבל חייב בק"ש וביאר רש"י בסוכה 'שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו - אינו חייב להצטער' ובודאי שאין הכוונה כאן כבוד מתו מזויף, אלא יש נושא של נהוגי אבלות שמצד עצמם הם מביאים כבוד למת ולא משום הצער שמצטער, אלא מצד עצם האבלות וכמו שיתבאר.

עוד יש להתבונן בסדרי האבלות שתקנו חז"ל על החורבן, שלכא' הפוכים מכל סדרי אבלות על מת. שהרי במת, תחילה יש מי שמתו מוטל לפניו, יום ראשון, ג' לבכי, שבעה ימי אבלות חמורה, אח"כ ל' ימים של אבלות ועל אביו ואמו אף י"ב חודש, אולם קודם שימות המת אין שום נהוגי אבלות. לעומת זאת על החורבן הוא להיפך: תחילה משנכס אב ממעטים בשמחה, אח"כ שבוע שחל בו, אח"כ סעודה המפסקת ולבסוף תשעה באב, כדכתיב 'השבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי' ומאחר שעבר ט"ב אין שום נהוגי אבלות.

ותירה מכך, מחצות היום, מאז שהציתו אש בהיכל, מקילים בכל מנהגי תשעה באב שאינם מן הדין, ועיקר הקינות הם בשחרית ואחר הקינות ממעטים בדיני אבלות, ובמסכת סופרים (פרק י"ח) התיר שאילות שלום, וכן שם במנחה אומר קדיש וקדושה, והוא תמוה שאדרבא היה צריך לספוד מחצי היום מאחר שהוצת אש בהיכל.

אך בדוד המלך מצאנו שנהג כן אף במת, שקודם שמת הילד בכה והתאבל, ולאחר שמת לא נהג אבלות אלא "וירחץ ויסך ויחלף שמלתיו". ודוד המלך עצמו נימק את התנהגותו, ככתוב: "ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני ויחנני ד' וחי הילד: ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי". וע"פ דברי דוד, גם בכל מת צריך היה להתאבל קודם שימות ולא אחרי שמת, שכשמת שוב אין בזה תועלת, וא"כ לא קשה על ימים אלו, אלא על כל אבלות על מת.

והדברים מתבארים ע"פ הירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה וז"ל: ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירה שמע לה מן הדא (ויקרא ח לה) 'ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת משכן ה', כשם ששימר הקדוש ברוך הוא על עולמו שבעה כך אתם שמרו על אחיכם שבעה. ומניין ששימר הקדוש ברוך הוא על עולמו שבעה (בראשית יז) ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ. ומתאבלין קודם שימות המת? אלא בשר ודם שאינו יודע מה עתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת אבל הקדוש ברוך הוא שהוא יודע מה עתיד להיות שימר על עולמו תחילה.

הרי שבאופן עקרוני האבלות צריכה להיות קודם שימות, ולא לאחריו, אך מכיון שהאדם לא יודע מתי ימות המת, על כן מתאבל אחר שמת, והקב"ה שיודע כן התאבל קודם. ולכן אנחנו כשמתאבלים על מה שכבר היה מתאבלים קודם, וכן דוד שידע שימות הילד התאבל קודם, ולאידך מי שמתאבל על מת שמת עכשיו אין האבלות בשלמותה וזה רק להראות אבלות כיון שלא יכל להתאבל קודם.

שיר ה' על אדמת נכר - נקודת השבר שהביא לבכיה הרב יקותיאל זילברמן שליט"א

לא זו ההבנה.

אלא, ההבנה היא שאם נשיר את שיר ה' במקום אחר שהוא לא ירושלים, אם נעמיד ח"ו סדר של עמידה כביכול שלא בירושלים, אזי שוכחים אנו את ירושלים, וזה לא יתכן.

"תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי" הלוויים נשבעים, ובעצם כולנו נשבעים זאת, ש'תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי' אם נשכח ח"ו את ירושלים אנחנו לא נוכל לדבר, לא רק שלא נשיר שירים, לא רק שלא נעמיד סדרים שלמים ומתוקנים, אלא לא נדבר כלל, לא נוכל לפעול כלום.

"אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" - השמחה מבטאת את השלמות, אבל אנו, אין לנו מציאות שלמה ללא ירושלים. ואם ח"ו ישכח מאיתנו דבר זה, אזי אף דיבור לא יהא לנו.

אך יש לשאול, באמת למה?

למה לא נשיר את שיר ה' בבבל, ונעשה לנו ירושלים בבבל, ונעמיד בה סדרים שלמים ומתוקנים? מדוע אין לנו זכות עמידה שלמה בשום מקום רק בירושלים?

צריך להבין כאן איזו הבנה שהיא קצת פנימית, אבל היא נותנת משמעות לנושא הזה של אבילות בכלל, ובפרט לפרק הזה.

הגר"א בהקדמה לשיר השירים מבאר מי זאת הרעיה - הכלה, שמדברת לאורך כל המגילה.

ומבאר זאת על דרך משל, למלך שבחר לו כלה, רעיה, הוא לא רצה לבחור אחת מבנות מלכים החשובים, שלא תזוה דעתה עליה, ולקח נערה אחת שפלה, אך בת טובים כולו זרע אמת, אבל אין לה אף גואל וקרוב. באופן שלכלה זו, אין כביכול 'צד שני', והמלך בחר אותה לכלה בשביל שתהיה קשורה רק אליו, ולא תהיה לה עמידה בלי המלך.

ממילא, כשהכלה נמצאת בבית המלך היא שמחה וטוב לה, וכל הבנות מלכים והשרים מקנאות בה, אולם כשח"ו היא נדחית מבית המלך, אז היא לא כשאר נשים שחוזרת למקום שממנו היא באה, ששם נמצאת כל המשפחה שלה, והחברות והידידים שלה, אלא היא מיד יורדת למטה, וכל בנות-המלכים האחרות שמקנאות בה, מצערות אותה עכשיו ומקניטות אותה, ומקלקלות אותה ואין לה מה לעשות, כי אין לה אף אחד שיכול לעזור לה, כיון שהיא קשורה אך ורק למלך, ואם אין לה את המלך אין לה אף אחד.

זה המשל על כנסת ישראל שעומדת לפני הקב"ה.

כנס"י אין לה ב' דרכים, כשהיא דבוקה בקב"ה אז אין יותר טוב מזה, "כשהם עולים עולים עד לרקיע" אולם אם ח"ו ישראל מתחייבים גלות, אז הכנסת הזאת, המכלול הזה של עמ"י, אין לו שום עמידה, הוא לא יכול ללכת לבבל ולהגיד - אז בוא נהיה בבליים. יש שבעים אומות בעולם, אם עם ישראל עוזב את ארץ ישראל אז נהיה עוד אומה בעולם, בפולין, באוגנדה, באמריקה. לא! לעם ישראל אין אפשרות כזו, וזה הנקודה שהם תפסו כאן בבבל. [המשך בעמ' ט"ז]

"על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון"....

פרק זה, מתאר את הייחס של בנ"י הגולים מעירים - עיר ה', לבבל.

אמנם הפרק מתייחס יותר ללוויים המשוררים כמו שלמדנו רז"ל. אבל בעצם מתייחס לכל ישראל. מבואר במדרש שכל הדרך עד לבבל לא הניחום הבבליים לשבת, ורק כשהגיעו לנהרות בבל "שם ישבנו גם בכינו".

אבל עדיין יש להתבונן, מדוע כאן על נהרות בבל, המשוררים הלוויים בוכים כשנזכרים בציון.

המשורר, הרואה בחזונו את הדברים הללו, ממשיך ומבאר את טעם הדבר:

"כי שם שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה, שירו לנו משיר ציון".

שובינו, הבבליים, אמרו לנו לשיר משיר ציון, ביקשו מאיתנו לשיר, אבל אנחנו לא רוצים לשיר. וזה הדבר שגורם לנו לבכות!

אבל למה? למה זו הנקודה?

ממשיך המשורר ומבאר:

"איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר".

בני ישראל תופסים כאן נקודה מאוד עמוקה. אנחנו בני ישראל, יש לנו את "שיר ה'", השיר הזה הוא לא שיר ציון, הוא שיר ה'.

שיר בהגדרתו, זה לא שמחה, שיר זה סדר מתוקן איך ע"י נעמדים לפני ה'.

כשהכנים מקריבים קרבנות - עובדים את ה' יתברך, הלוויים תוך כדי הקרבת הקרבן - שרים, הלוויים מעמידים את ישראל לפני ה'.

וכשהבבליים מבקשים מאיתנו לשיר את שיר ה' על נהרות בבל, אנחנו תופסים את הנקודה הפנימית הזאת, ולכן התגובה שלנו היא "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר".

פירוש המילה "איך", הכוונה דבר שהוא בלתי אפשרי, הוא לא שייך.

ומדוע הוא לא שייך?

מכיון ש"אם אשכח ירושלים תשכח ימיני", אומרים הלוויים, הנידון הוא לא האם מתאים לשיר את שיר ה' על נהרות בבל או אולי במקום אחר, לא קיבלנו עלינו שלא נשיר את השיר הזה בבבל כיון שזה לא המקום שלנו ומשום שזה לא ירושלים עיר בירתנו, עיר ה'.

התחינה – והקיצה

הרב י. דוד זילברמן שליט"א

על גודלו ותפארתו, הוא חרב, שועלים מתהלכים בתוכו, ומתוך הכאב על כך אנו פונים אליך על דבר אחד, תשוב לשכון בתוכינו, תחזור אלינו, זה מה שחשוב לנו, זה מה שאכפת לנו, 'על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו'.

ג. פנה אל תפילת הערער – 'תכתב זאת לדור אחרון'

וכאן צריך להבין, מדוע נכנס פה בתפילה "אתה ה' לעולם תשב" הרי מצבם של ישראל הוא "כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד" והתפילה הראשונית צריכה להיות על עצם השיבה אליו, וכסיום הספר "השיבנו ה' אליך ונשובה" ומדוע א"כ נכנס כאן הפסוק של 'אתה ה' לעולם תשב'?

אפשר להבין כי הפניה לקב"ה הינה שאנחנו מגיעים לתפילה מצדנו, אתה הרי לעולם תשב וכסאך לדור ודור, אבל עם ישראל איך הוא נראה? הוא נראה 'כי מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד' עכשיו רצוננו לחזור אליך.

ובכדי להשלים הדבר נוכל להבין, ע"פ הפסוק בתהילים הזהה מאוד לפסוק כאן (פרק ק"ב): 'ואתה ה' לעולם תשב וזכרך לדור ודור, אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד'.

וכאן באה השאלה באמת למה שהקב"ה ירחם על ירושלים? למה שהקב"ה יגאל אותנו?

על כך עונה המשורר עונה ב' תשובות:

'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'. היות וישנם עבדי ה' שרוצים את אבניה ואת עפרה יחוננו, רצונם הוא 'אבני ציון' והם מחוננים ומתפלשים בעפרה, לכן, תרחם על ציון. וזה אכן יגרום ש'בנה ה' ציון נראה בכבודו'.

אמנם כן הוא הדבר, כיון שרצו עבדיך את אבניה תשוב ותחונן אותה, אולם ישנה עוד סיבה שבגינה בונה ה' את עיר תפארתו, וכפי שהכתוב ממשיך: 'כי בנה ה' ציון נראה בכבודו, פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם', יש דבר שנקרא 'תפילת הערער', אנשים שחושבים שהם לא יכולים לפעול כלום, מה הם כבר יכולים להתפלל, הרי אבות העולם כבר התפללו, כל החסידים כבר התפללו, אבל מה אדם פרטי יכול לפעול? אבל דוד המלך אומר לא! הקב"ה יבנה את ציון בגלל תפילת הערער.

ואת הדבר הזה צריך לכתוב – 'תכתב זאת לדור אחרון, ועם נברא יהלל יח', בדור האחרון צריך לזכור, שהקב"ה יבנה את ביהמ"ק בזכות החסידים שרוצים את עפרה, אבל גם בזכות 'תפילת הערער' שעם ישראל נעמד לפני הקב"ה ומבקש 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם'.

ולכן זה נכתב גם כאן באיכה, שאפי' שעם ישראל במצב של מאוס מאסתנו, אבל תפילת הערער קיימת, גם במצב כזה אפשר וחובה לעמוד לפני ה' בתפילה ש'אתה ה' לעולם תשב' ובתוך כך "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם".

זו א"כ תפילתנו, אנחנו פונים אליו כ'ערער', אנחנו חסרים, לך ית' יש הכל, ואנחנו רוצים שתחזיר אותנו אליך.

"השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם"

ירמיה הנביא מקונן במגילת איכה ארבעה קינות. הראשונה על ירושלים 'העיר רבתי עם', לאחריה באה קינה השואלת: 'איכה יעיב באפו ה' את בת ציון' – כיצד כביכול עשה לנו האוהב הגדול שלנו, דבר נורא כזה, חורבן ביתו ועירו. לאחמ"כ הוא מקונן את קינת 'אני הגבר ראה עני בשבט עברתו' – על מה שעובר על עם ישראל. בקינה הרביעית, מקונן על בני ירושלים 'בני ציון היקרים המסולאים בפז, איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר', וכו'.

לאחר ד' קינות אלו, מגיעה פניה מבני ישראל אל הקב"ה: "זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתינו". ונתבונן מעט במשמעותה של פניה ובקשה זו, הבאה בסיומן של הקינות.

א. זכור ה' מה היה לנו.

והנה נראה כי המקונן בא ואומר: אנחנו לא אומרים את הקינות רק בשביל לקונן, איננו נשארים רק בקינות ובבכי ואין אנחנו מתאבלים ונשארים שקועים באבל ובצער, אלא אנו לוקחים את כל מה שאמרנו, ולבסוף מעלים זאת כביכול לפני הקב"ה ואומרים לו: 'זכור ה' מה היה לנו!' 'הביטה!' 'ראה את חרפתנו!'

וירמיה אכן מפרט בהרחבה מה היה לנו, מה היתה חרפתנו: "נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים, יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות..." מתוך זה אנחנו פונים לה': הביטה! מתוך אותו תיאור נוראי, שאולי בשביל להבין זאת מעט, נוכל לקחת דוגמה ממה שאירע לנו בשנה הקודמת, כיצד בכמה שעות ש'נחלתנו נהפכה לזרים' ראינו את גם את המשך הפסוקים מול עינינו, עורנו כתנור נכמרו, נשים בציון עינו בתולות בערי יהודה, שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו.

ירמיהו מבקש מתוך המצב הקשה שהיה לישראל בחורבן, מצב, שבעוזה"ר, נמשך לא מעט בכל גלותנו, לא יום ולא יומיים, לא דור אחד ולא שניים, אלא דורות רבים שישראל מושפלים וגרמסים. מכאן פורצת התחינה – "זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו".

ב. על זה היה דוה ליבנו.

אמנם למרות שכל זאת באתנו, כ"כ הרבה צרות כ"כ הרבה שנים, אכן זה כואב, זה משפיל ומביש שכך מצב האומה הנעלה מכל העולם, ועל כך אנו אכן בוכים ומתפללים לה', אולם אין אנחנו נעצרים כאן, לא מספיק לנו שיראה הקב"ה את חרפת עמו וצרתם, בסוף לא לזה אנחנו פונים, לא לצער שלנו אנו מתייחסים, אלא – 'על זה היה דוה ליבנו על אלה חשכו עינינו'. הבקשה עתה היא יותר נעלה ויותר נשגבת, על 'זה', על מה שאמרנו בתחילה 'זה אלי ואנוהו' (שמות טו, ב) זה מקום המקדש. על הר ציון ששמים!

אנו נמצאים למול המקום הקדוש ורואים זאת בעינינו, נכון שאכפת לנו על מצבנו, אבל על מה חשכו עינינו? על מה דוה ליבנו? "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו!" במקום שתשרה שם השכינה, במקום שיעמוד הבית

על כן כל זמן שאנו עומדים כנגד הימים שעדיין לא חרב הבית שייך להתייחס לאותה אבלות ביתר שאת, להכיר שבאמת חיינו אינם חיים וא"א בלא ביהמ"ק, אך כאשר אנו כבר אחר החורבן מגיע זמן 'שבעה דנחמתא' כיון שא"א להמשיך עם הרגשת הכריתה לנצח.

אלא שירושלים והמקדש אינם כמת שאינו. אלא בכל השנה ירושלים והמקדש לא מתו, הם איתנו ויכולים לשוב אלינו, אפשר וחייבים לתקן את הקלקול שאינם עימנו, לכן האבלות כאן שהיא מתייחסת לזמן שהמקדש היה קיים אינה על דבר העבר כזכר בעלמא, אלא הוא קיים באמת. אותה הרגשת אבלות יכולה לקרב אותנו לענין המקדש וירושלים ויכולה להשיב לנו את המקדש וירושלים, כאן אנו נמצאים באבלות אמיתית, באבלות שיכולה לעשות פרי, אם אכן נרגיש שאי אפשר בלא השראת השכינה אכן היא תשרה בתוכינו.

הרי שבכלל האבלות שאנו עושים "אבלות ישנה" בכללה עצם ההכרה בכך שהמקדש לא נעלם מחיינו ואנו ממתינים לו שישוב. וכדאיתא במסכת דרך ארץ שבכלל האבלות היא הצפיה לישועה. וזה"ל: 'הנאנחים, והנאנקים, והמצפין לישועה, והמתאבלים על ירושלים, עליהם הכתוב אומר לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר'.

ויתכן שזה מה שאמרו (תענית ל:): 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאנו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה' מי שמבחינתו ירושלים כבר מתה וגזרה על המת שישתכח מהלב, אכן כבר לא יזכה לראות בשמחתה. אולם מי שמבין ששייך אבלות, שהדבר לא מנותק ממנו לגמרי, עדין ירושלים קיימת אפשר לזכות למעלותיה, וכל שנה הוא מבין שוב את החיסרון, ומבין שחיים בלא מקדש, חיים בלא שכינה, הם אינם חיים, אכן סופו שיראה בשמחתה.

ודברנו עד כה בענין האבלות. אולם בענין הצער, ודאי מי שרואה את כבודו של הקב"ה מושפל ביחס למה שהיה, מתמלא לבו צער, ודבר זה לא על דבר שהיה ואיננו עמנו עכשיו, אלא דבר ההווה יום יום שעה שעה, לראות שיקוף משומם תחת בית ה', ודאי כל מי שקצת אהבת ה' בלבו לא יוכל שלא להצטער ולשתף עצמו בצער השכינה.

מכל מקום גם בזה צער לבד לא מספיק אלא יחד עם הצער צריך לבא הציפיה והתפילה. וכלשונו של המסילת ישרים (פרק י"ט): 'והנה החסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאזהר לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השם יתברך'.

יה"ר שנזכה שיתקיים בנו לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר, שמן ששון תחת אבל, מעטה תהלה תחת רוח כהה, וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר.

"אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".

אנחנו ירושלים!

עם ישראל זה ירושלים!

ואם הם ישכחו את ירושלים שהיא המקום שמחבר בין ישראל לקב"ה אז אין להם יותר שום עמידה ומציאות של קיום.

גם כשאנחנו רחוקים בגלות, אנחנו לא יכולים להעמיד סדר אחר.

זה מה שהפרק הזה אומר. זה מה שצריכים אנו להבין, ועל כך נשבענו. העניין הפנימי שלנו זה ירושלים, ואין לנו סדר אחר שאנחנו יכולים להעמיד.

הפרק מסתיים בנקמה המבוקשת בבבליים: "בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו, אשרי שיאחז וניפץ את עולליך אל הסלע".

יש כאן קצת קושי, מדוע נכנס כאן ניפוץ העוללים אלי סלע?

אם היה כתוב אשרי שיחריב את בבל עד היסוד, זה לכאורה מתאים, אבל 'עולליך' מדוע זה כ"כ חשוב לנפצם אל הסלע?

צריך להבין, בכל אומה, יש את העם בעצמו, ויש את הילדים שנולדים לו. הילדים הללו הם בעצם הדבר שאותו הוא מחיל בעולם. "בני ציון היקרים המסולאים בפז" הם הבנים של ירושלים, ועליהם אנחנו בוכים במגילת איכה, הם הפרי של ירושלים, הם השלמות הנפלאה שירושלים מביאה לעולם. כשאנחנו רוצים לנקום בבבל אנחנו צריכים לנפץ את עולליהם אל הסלע, להרוג את מה שבבל מייצרת, את מה שמציג אותה בעולם.

ועל המשקל הזה, אנחנו בני ציון היקרים, יש לנו אמא, יש לנו יסוד אחד, ענין אחד פנימי שמחבר ומקשר אותנו, אבל לענין הזה יש רק מקום אחד, רק כשאנחנו לפני ה'.

ולכן היום שאנחנו לצערנו עדיין לא 'לפני ה'', וא"א עדיין להגיד שכנס"י חזרה למקומה ולכבודה, אז מצד הסדר הזה אנו במצב של 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני' וצריכים אנו כל הזמן להזכיר לעצמינו 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני', 'על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו', וחז"ל אומרים שזה מלאכים, אבל ודאי ובודאי שחלק מזה זה אנחנו, וצריכים אנו לזכור זאת תמיד, "המזכירים את ה' אל דמי לכם, ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ".

יה"ר שנזכה באמת להיות מהשומרים האלו, ונזכה לראות 'עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ'.

תלמידי הגר"א בארץ הקודש

על רקע מאורעות התקופה חלק ב

והלא כל הפירוד של העם מהמלך, כל חורבן הממלכה וחורבן ארמון המלך, שורשו נעוץ בלילה אחד קשה שבכו עמו וגילו חוסר שביעות רצון מארצו. אם רוצים לתקן זאת, נדרשת בוודאי הפעולה ההפוכה. לא חוסר שביעות רצון, אלא חמדה ותשוקה עצומה וגילוי אהבה בפועל לרצות את אבני נחלתו.

כך, בדומה לדברי הכוזרי, מפרש גם רמ"ד וואלי, מבית מדרשו של הרמח"ל, כשמבאר (בפירושו לתהלים קו, כד) את עוון מאיסת הארץ בדור המרגלים: **"ולא יתוקן עון המאיסה של האבות, עד שהבנים יביאו את עצמם לחשוק בה בחשק גדול, כענין שנאמר: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד - כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, כלומר דהא בהא תליא שלא יבא עת חנינה לציון, עד שבניה יחמדו בתכלית החמדה והתשוקה"**.

זהו אפוא רצון מלכנו. היו שותפים לסלילת דרך חזרתי אליכם. אם כואבים אתם את ריחוקי ממכם, אם כואבת לכם חשכת הגלות, אם מייחלים אתם לשובי לציון ברחמים, בואו להצית את האור. תנו לבבכם לציון דבעי דרישה ובכך תעלו שלהבות בפתילות הגאולה שילכו ויאירו לכדי אור כביר ונורא.

אלו הם דברי חכמינו ז"ל המשמיעים באוזנינו את הבקשה האלוהית הטמונה בכתוב 'קומי אורי כי בא אורך': **"כך אמר הקב"ה לישראל הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי - אני ואתם נלך ונאיר לציון"** (ילקוט שיעיה רמז תצט).

חדורי נאמנות לקריאה זו, יצאו תלמידי הגר"א אל הדרך. הם יצאו להאיר לציון, למרות רוחות סוערות שביקשו לכבות את פתילת האש, רוחות בדמות סכנות איומות וקשיים אין ספור, אך מים רבים לא יכלו לכבות את אש אהבתם לציון עיר ה' ולארץ אשר עיני אלוהים בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. שלהבת הקודש שהצית בלבם רבם הגדול, יקדה בהם במלוא עוצה, בידעם את גודל השעה ומשמעות התקופה בה נפתחים פתחי הגאולה. על אש הקודש הבושרת בלבבם באהבת ציון, כותבים הם באותה תקופה: **"ותבער אש שלהבת חייבת הקודש וחייבת ירושלים בקרבנו. ולהתעורר בצער דשכינתא קדישא אמנו המרחמת עלינו אגוני מגנא ואצולי מצלא לנו בגלותנו, ועד מתי לא נרחם שארית פליטתנו, ולא נרחם את ירושלים בהיות לאל ידנו. כי לולא חפץ בנו ה' לא הראנו את כל אלה, להביאנו אל המנוחה ואל הנחלה. סימנא מלתא היא אתחלתא דגאולה"** (מתוך האגרת לבנין החורבה, התלויה כיום במבואת ביהכ"ס).

לרקע האגרות שלפנינו.

מכאן, פונים אנו אל ב' האגרות שלפנינו, ובקווים קצרים נציין את הרקע סביב.

בשנת תקפ"ג, במסגרת פעולותיהם הכבירות של תלמידי הגר"א למען בנין ירושלים ולמען כינון היישוב בארץ ישראל, הם הטילו שליחות על אחד מחשובי העדה, הרב שלמה פ"ח (כינוי שבא על שם המלאכה שעסק 'פיתוחי חותם') לצאת לגולה עבור שתי מטרות. איסוף תרומות להצלת היישוב שחי בעניות נוראה, ולעורר את הלבבות לשוב אל ציון ולעלות לארץ הקודש.

חודש 'מנחם-אב', מכיל בתוכו שתי קצוות. תחילתו, ימי יגון וצער בהם אנו עטויי אבלות על השבר הנורא אשר השברנו וטרם נרפאנו. בהמשכו, מגיעים ימי נחמה ועידוד. הלב הנושא את פצעי הגלות, נאזר בשמחת התקווה. יודע הוא כי אותם נביאים שניבאו את נבואות הפורענות שהתגשמו בעוה"ר, אלו אותם נביאים שמבטיחים את ישועתנו וגאולתנו.

אכן, ארחותיו של היהודי, מנותבים בסדר של ימים וזמנים. לוח השנה, הוא שמכתיב את התוכן הנכתב על לוח לבנו. יש זמן בו הלב מתמקד כולו בצער ובחסרון, מוזיל הוא דמעות של מרירות על החושך הגדול, ויש זמן שפונה הוא לתור אחר קרני האור. מבעד לעפעפי עיני הלב, מביט הוא לראות בעפעפי שחר, האם החל לנצנץ האור, ועל כל טיפת אור, מתמלא הוא הלב שמחה וגיל.

כך הוא הלב היהודי, יכול הוא להכיל מצבים מנוגדים. ואם בחודש אב, הימים אומנם מוגדרים - אלו לשמחה ואלו לנחמה, הרי שבכלל ימות השנה, לא אחת מתערבים הדברים יחדיו. פצעי הגלות עם מזורי הגאולה.

ובדומה ללוח השנה, כך גם לוח תקופות-עולם, יש בהם תקופות של חושך ועלטה, כאפילת הגלות בתוקף עיצומה. ויש בהם תקופות של אור זוהר ונערב, כימי הגאולה השלימה. אולם יש גם תקופת ביניים, בין חושך לאור. החושך, גם אם קיים, אט אט מפנה מקומו אל האור, כאילת השחר שאורה בוקע ועולה שלב אחר שלב.

גם כאן, הלב-היהודי מכיל את שניהם, את האור והחושך יחדיו. אין הוא מתעלם מענני חושך וערפל ואין הוא עוצם עיניו מראות את האור.

תקופה שכזו, כך קיבלנו מרבינו הגר"א, החלה בחצות היום של האלף השישי, למן אותם ימים הפציעו ניצני שחר. ובעקבות תקופה זו, החלו בהמשך גם הפעולות. תחילה ע"י רבינו הגר"א עצמו שביקש לעלות לארץ ישראל, ובהמשך כשראה כי מנוע הוא מן השמים, מסר בידי תלמידיו את הציזיון ללכת ולהאיר לציון.

שמא תאמר, אם האור הולך ובוקע, גם אם קמעא קמעא, מה לנו בני אנוש להתערב בדבר, נניח אפוא לאור השמש לעלות ולסלק את האפילה, ומשיאיר היום נעלה לציון ברינה ונצא בדיצה לשמוח באור גאולתנו.

לא כן הדבר. לא כך חוזר המלך אל מדינתו ועמו. רוצה הוא לראות האם חפצים בו, האם מזמינים אותו, האם מגלים בפועל את חמדתם וכיסופם לשובו. האם לצד חובתם להיצמד לחוקי המלך, גם מגלים את אהבתם ועושים ככל שיוכלו לבנות את ממלכתו ולהראות לו בכך כי הנה, מבחינתם, הם עושים הכל, הם מתאווים בפועל לארצו, לעיר ממלכתו, לבנות הריסותיה ולהחזיר את כל נתיני הממלכה אל מחוז המלך. פעולות שכאלו, הם ביטויי החמדה שמעוררים את לב המלך לשוב.

כך אמר הכתוב: **"כי רצו עבדיך את אבניה ועפרה יחוננו"**. מה טעם יש לרצות את אבניה? יום יבוא והאבנים יתרכצו ותחונן האדמה. אלא שביטוי הכיסופים אל ציון, פועלים את חזרת השכינה לתוכה. זו המשמעות הטמונה בפסוק זה, וכדבריו הידועים של בעל הכוזרי: **"רוצה לומר כי ירושלים אמנם תבנה כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף עד שיחוננו אבניה ועפרה"**.

משימת עידוד העליה, היתה כרוכה באותה עת בסכנות גדולות, הן מחמת התנגדות השלטון העות'מאני ששלט במחוזות ארצנו הקדושה, והן מחמת התנגדות השלטון הרוסי, שראה בחומרה כל התארגנות של בני העם היהודי לשוב אל ארצם ולבנות ממלכתם. במאמר מורחב שהובא בגליונו ("מבשר ציון" 144 פסח תשפ"ב, מאמר "מסע בין מצוקות וישועות") הובאו ציטוטים מן התקופה אודות גודל הסכנה שהיה בדבר. גם רבי שלמה פ"ח הנ"ל, בעיצומה של השליחות האמורה, קיבל איגרת התראה מחבריו בוילנא, כי יזהר מלבוז עתה אחר שנתפס אחד השדרים והושם בבית הסוהר. הם לא הרחיבו בדברים מחמת עינו הבולשת של השלטון הרוסי שהיה פותח את המכתבים שנשלחו בדואר, דבר שהקשה רבות על פעולותיהם של תלמידי הגר"א.

למרות הסכנה הגדולה, תלמידי הגר"א השליכו עצמם מנגד, ומתוך חשאיות מחד והתעוררות פנימית בערי ישראל מאידך, עוררו את העם לשוב ולדרוש לציון. כך למשל סובב בערי ישראל רבי משה ריבלין, בנו של רבי הלל תלמיד הגר"א, ובמשך שנים דרש ברבים לעלות לציון, עד שקיבל את התואר 'דורש לציון', כינוי שמופיע אכן בכתבי התקופה.

מלבד סכנת הגויים, נאלצו ככל הנראה תלמידי הגר"א להתמודד גם עם התנגדויות שונות מבפנים, שבטענות שונות היו כאלו שהניאו את לבב העם מלעלות לציון, וכפי שעולה ממכתב רבי מנחם מנדל משקלוב - תלמידו הגדול של הגר"א, המובא בה.

איננו יודעים מה היתה היקף התופעה, אך גם אם היתה מועטת, די בכך שגוררות הרסניות עלולות ליצור נזקים במערך המתגבש ונרקם של שיבה לציון וכינון יישוב הארץ, ורבי מנחם מנדל במכתבו, מבקש לכל יטו אוזן לאותם אלו "אשר טבעם להשפיל מי שמדבר טוב על ירושלם עה"ק ת"ו ועל עמה היושבים בה".

על התרחשותן של תופעות כגון אלו, הובא בספר "קול התור" (פרק חמישי), שם גם מבואר פשרן של תופעות אלו שאינן אלא תולדת החטא הקדום "חטא המרגלים", ומהדברים עולה כי כל יחס סרבני ומתנגדי לעניינה של ארץ הקודש ויישובה, נעוץ באותה מאיסה חמורה של 'זימאסו בארץ חמדה', עימה הניאו המרגלים את רוחם של ישראל מלרצות לבוא אל הארץ הטובה.

דברים העולים בקנה אחד עם האמור, כתב תלמיד הגר"א רבי ישראל משקלוב, באיגרת רוויית כאב ששיגר אל ה"חתם סופר" אחר רעש האדמה בצפת בשנת תקצ"ז, כשהמשך מכתבו פונה לענין אחר ומבקש מהחתם סופר לכל יטה אזנו כלל אל מוצאי דיבה, הן מקרב יושבי הארץ שניצבו כצרים "כולל הפרושים" ולרבי ישראל עצמו, והן מקרב יושבי חו"ל, שאלו וגם אלו לא בחלו מלהכפיש את רבי ישראל אצל החתם סופר.

במכתבו, מצביע רבי ישראל על אותה נקודת השורש לתופעה זו - "חטא המרגלים". ומבקש מהחתם סופר: "ולצדיק ולחסיד כמוהו יספיקו דברי האמיתיים, אשר לא יכנסו לפני כסא כבודו דבת מרגלים אשר ניצוצם בא"י ובחו"ל מעת שגרמו בכיה לדורות".¹

באיגרות המצורפות, ניכרת גם זהירותם של תלמידי הגר"א, שמחד מעודדים את הכל לעלות, ומאידך, יודעים הם את הייסורים הגדולים בהן נקנית הארץ, וממנים הם את רבי שלמה פ"ח, המעודד את העליה, לראות מי אכן יוכל להיות גיבור חיל ולשאת את ייסורי הארץ, ומי שאכן לבו בגיבורים למען ה' ונחלתו, מבקשים הם כי יטה אזנו לדבריו ויקום וילך עמו לעלות ולחונן את אדמת ה' ועיר חמדתו.

דוגמא אחת מני רבות לשרשרת הייסורים שאפפו אותם, עולה מאיגרת אחרת של רבי ישראל משקלוב אל רבי שלמה פ"ח, זמן קצר אחר יציאתו לשליחות האמורה (תבוא בעז"ה בהמשך הגליונות) בו מבקש ממנו כי יעכב נסיעתו למחוזות ווילנא, ויסור אל שרים ומושלים, בכדי לבטל גזירה קשה המאיימת בגירוש עדת תלמידי הגר"א מהעיר צפת. במכתבו, מספר רבי ישראל כי נלקח לבית האסורים "ונתנו אותנו בתפיסה עם הגנבים שיושבים בברזל", ומוסיף לספר על כמות המכות העצומה שהוכה אחד היהודים שנאסרו עמו "והכהו שני מאות". הוא מבקש ממנו כי "יפקיר נפשו ע"מ לילך לקיר"ה (-לקיסר ירום הודו)... כי עתה ארץ הקודש בסכנה ח"ו כאשר המקשה לילד שהיא מסוכנת והילד שהיא מולידה". הוא מוסיף ומציין עוד כי "בעת שאני כותב עיני זולגות דמעה ומעי חמרמרו", וכשהוא מעודדו לפעול במסירות נפש, מוסיף וכותב: "כדאי היה שיברא מעכ"ת רק בשביל זה".

זו א"כ הצצה זוטא למאורעות הרבים שהיו צריכים להתמודד, מכות ועינויים, גזירות גירוש ומאסרים, כאשר המאסר המדובר לא היה יחיד, ועוד כהנה וכהנה הושבו תלמידי הגר"א תחת סורג ובריה, ואף רבי מנחם מנדל מקלוב, ישב פעמיים בתא טחוב בבית המאסר שבירושלים, זאת מלבד המגיפות, השוד וההרג שהיו מנת חלקם.

אולם כל אלו, לא החלישו את רוחם במאומה. אדרבה, הם פעולים לעלות עוד ועוד יהודים, כפי שעולה מהאיגרות שלפנינו. אכן יש להם על מי להשען, על מי שהנחיל לנו את הארץ והעניק לנו את המתנה הטובה מכל, שלא נקנית בפרוטות אלא בשל ערכה הגדול נקנית במחיר כבד, בייסורים. אך חביבים הם אצל אוהבי ה' הנושאים זאת בגבורה ובאהבה. אכן, כדבריו של רבי ישראל, א"י פעמים מקשה לילד, אך צירי הלידה מקרבים את גאולתן של ישראל, ולפיכך מקבלים הם את החבלים בנעימים, מתוך נעימות האהבה והחמדה אל ארץ ה' אלוהיהם, ביודעם כי כן הוא התהליך. אינו בא ביום אחד, והגוף הנרקם בימי העיבור עד הלידה, מתפתח בשלבים, גם אם קשים הם, אך מובטחים כי יגיעו אל היעד הטוב מכל.

גם על רבי שלמה פ"ח מיודענו, נשתמרה עדות מימי התקופה, כיצד רוח זו חדורה היתה בקרבו, וציפייתו לגאולה הבאה מתוך שלבי הבנין מלאו את כל חדרי לבו. ביומן שכתב יהודי אנגלי שרח"ל הפנה עורף לדת, ובתקופה מסויימת היה גר בירושלים בשכונת לרבי שלמה פ"ח, מספר הוא כיצד ראה אותו פעם יושב ולומד את הפרק ביחזקאל העוסק בחזון העצמות היבשות, וכיצד עיניו זלגו דמעות שעה שלמד זאת מתוך בכיה.

אכן, דמעות של ערגה, דמעות של חמדה וגעגועי כיסופין לגאולתן של ישראל ובניינה של ציון עיר חמדתנו, אלו הן הדמעות שזרעו רבותינו תלמידי הגר"א. שנים רבות חלפו מאותם ימים עת מנה היישוב אלפים בודדים, וכיום, כאשר היישוב מונה מיליוני יהודים שנתקבצו מכל ארצות תבל, אכן זכות הראשונים וזכות רבם הגדול, בוודאי עמדה להם לישראל שתתעורר אהבתו ית' להשיב עמו אל נחלתו. הדמעות שנזרעו, נתנו פרי ועוד יתנו ביתר שאת עד אשר נקצור ברינה עת נראה כבוד ה' ההולך ומתגלה יותר ויותר, בשונו לציון ברחמים ובהחזרת שכינתו לתוכנו, עדי נראה בנחמה בבנין ביתו הגדול מהרה.

(המכתבים המובאים בזאת, מתוך הספר "בשליחות ירושלים" א. מורגנשטרן. כתב היד של רמ"מ משקלוב, באדיבות "בית מכירות קדם").

דבה על הרב החסיד המקובל המנוח מוהר"ר מנחם מענדיל זצ"ל ועלי לפני הגאון האמיתי וקדוש ה' הרב אור החיים הרב דוואלאץ זצוק"ל, ולפני הגביר הצדיק דאמ"ד (-דאמסטרדם) הנ"ל, כל הנ"ל, ונתברר להם דהכל ב"ה שקר". (שם, עמ' 61)

¹ "אגרות סופרים", וינה תרפ"ח, סימן ס"ב, עמ' 60. רבי ישראל משקלוב מוסיף בהמשך מכתבו ומספר לחתם סופר כי גם אל ביתו של רבי חיים מוולוז'ין הגיעו בעבר מוציאי דיבה לשפוך בפניו דיבתם הרעה כנגדו וכנגד רבי מנחם מנדל משקלוב: "וכבר הוציאו

איגרת

חיזוק וקריאה עתלמיד הגר"א רבי מנחם מנדל עשקלוב לעלות לעיה"ק ירושלים

אשר נמסרה בידי
שליח תלמידי הגר"א
רבי שלמה פ"ח
בצאתו לגולה
בעד חיזוק היישוב

בעוהש"ת יום ג' כ"ג שבט תקפ"ג ירושלם עה"ק ת"ו

שְׁלוֹם לְאוֹהֲבֵינוּ יִרְאִי ה' הַחֲפָצִים וּמִשְׁתַּוְּקָקִים לַעֲלוֹת לְהָר מְרוֹם
קִדְשׁוֹ וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת בְּהָר הַקִּדְשׁ בִּירוּשָׁלַם וּלְהִתְאַבֵּק בַּעֲפָרָה.
לְהוֹי יָדוּעַ לְמָאן דְּבָעֵי לְמוֹדַעֵי שָׁזָה הָאִישׁ הַמוֹכִיז הַרְבֵּנִי הַמְּפֹלֵג
מוֹ"ה שְׁלֹמֹה פֶּח הוּא מִתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם עה"ק ת"ו מַעֲשֶׂה הָרָאוּנוּ
וְסָבַל בָּהּ כַּמָּה צַעַר בְּאַהֲבָתָהּ וְיִוָּדַע כָּל הַנְּהַגָתָהּ וְשְׁלוֹתָהּ וְשְׁלוֹמָהּ.
וְטוֹב מְאֹד מְאֹד לְמִי שְׂרוּצָה לִילֵךְ וּלְעֲלוֹת לְהָר הַקִּדְשׁ שִׁיִּסַּע
וְיִלֵּךְ אִתּוֹ עִמּוֹ.

וְטַבְעוֹ לְשִׁרְתָּ וּלְעֲשׂוֹת כְּכָל הַצָּרָה, וּבִקְשָׁתִי לְהַטוֹת אֶזְנוֹ לְדַבְּרוֹ.
וְלֹא יִשְׁמַע לְקַנְאִים אֲשֶׁר טַבְעָם לְהַשְׁפִּיל מִי שֶׁמְדַבֵּר טוֹב עַל
יְרוּשָׁלַם עה"ק ת"ו וְעַל עַמָּה הַיּוֹשְׁבִים בָּהּ.
וְכָל מִי שְׂרוּצָה וְחֲפֶץ בָּהּ וְלִשְׁמַע טוֹבָתָהּ בְּאַמֶּת, יֵטֶה אֶזְנוֹ
לְשִׁמְעַת דְּבָרָיו. וְאִם יֵלֵךְ וְיִסַּע אִתּוֹ עִמּוֹ יְהִי טוֹב לוֹ.
כ"ד אוֹהֵב יִרְאִי ה' וְאוֹהֲבֵי תוֹרָתוֹ הַמִּתְאַבֵּק בַּעֲפָר יְרוּשָׁלַם עה"ק.
מִנְחָם מַעֲנִדִיל בַּהֲרֵב מוֹ"ה ב"ב זלז"ה מִירוּשָׁלַם עה"ק ת"ו.

וְיִרְאִי ה' הַחֲפָצִים וּמִשְׁתַּוְּקָקִים לַעֲלוֹת לְהָר מְרוֹם
קִדְשׁוֹ וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת בְּהָר הַקִּדְשׁ בִּירוּשָׁלַם וּלְהִתְאַבֵּק בַּעֲפָרָה.
לְהוֹי יָדוּעַ לְמָאן דְּבָעֵי לְמוֹדַעֵי שָׁזָה הָאִישׁ הַמוֹכִיז הַרְבֵּנִי הַמְּפֹלֵג
מוֹ"ה שְׁלֹמֹה פֶּח הוּא מִתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם עה"ק ת"ו מַעֲשֶׂה הָרָאוּנוּ
וְסָבַל בָּהּ כַּמָּה צַעַר בְּאַהֲבָתָהּ וְיִוָּדַע כָּל הַנְּהַגָתָהּ וְשְׁלוֹתָהּ וְשְׁלוֹמָהּ.
וְטוֹב מְאֹד מְאֹד לְמִי שְׂרוּצָה לִילֵךְ וּלְעֲלוֹת לְהָר הַקִּדְשׁ שִׁיִּסַּע
וְיִלֵּךְ אִתּוֹ עִמּוֹ.
וְטַבְעוֹ לְשִׁרְתָּ וּלְעֲשׂוֹת כְּכָל הַצָּרָה, וּבִקְשָׁתִי לְהַטוֹת אֶזְנוֹ לְדַבְּרוֹ.
וְלֹא יִשְׁמַע לְקַנְאִים אֲשֶׁר טַבְעָם לְהַשְׁפִּיל מִי שֶׁמְדַבֵּר טוֹב עַל
יְרוּשָׁלַם עה"ק ת"ו וְעַל עַמָּה הַיּוֹשְׁבִים בָּהּ.
וְכָל מִי שְׂרוּצָה וְחֲפֶץ בָּהּ וְלִשְׁמַע טוֹבָתָהּ בְּאַמֶּת, יֵטֶה אֶזְנוֹ
לְשִׁמְעַת דְּבָרָיו. וְאִם יֵלֵךְ וְיִסַּע אִתּוֹ עִמּוֹ יְהִי טוֹב לוֹ.
כ"ד אוֹהֵב יִרְאִי ה' וְאוֹהֲבֵי תוֹרָתוֹ הַמִּתְאַבֵּק בַּעֲפָר יְרוּשָׁלַם עה"ק.
מִנְחָם מַעֲנִדִיל בַּהֲרֵב מוֹ"ה ב"ב זלז"ה מִירוּשָׁלַם עה"ק ת"ו.

איגרת חיזוק וקריאה עתליד הגר"א רבי ישראל טישקלוב לעלות לארץ ישראל

אשר נמסרה בידו של יח תלמידו הגר"א רבי שלמה פ"ח בצאתו לגולה בעד חיזוק הישוב

בעזה"ש יום ג' כ"ז אדר התקפ"ג פעה"ק צפת ת"ו

אל שלומי אמוני ישראל, מרחמי ארץ ישראל, הרבנים הגאונים והמפלגים הגבירים והנגידים
המפרסמים ולכל העוסקים בצרכי צבור הגזברים והאמרפלים די בכל אתר ואתר מחבל ארגוב
מדינתנו ברכ' עליהם יהי.

הנה מפני החרום שנתהוה בים, וגם ביבשה לא סדרים למו, אשר על כן דין
גרמא העכוב לשלח המכתבים והקבלות למדינתנו ואחר עד עתה. כי שולחים
אנחנו להאיש הישר דרך, החכם השלם, כמוה"ר שלמה ג"י מעיר הקודש
ירושלים ת"ו. כי לא יפחד ולא יחת מהתחתים בדרך, וירפב על מרפבת
הדרכים הקשים. אף להביא המכתבים והקבלות למקומם ומפני הספר פן לא
יוכל עבר לארצנו לכן קצרנו במכתבים ובכתב כוללות הלז.

ראיתי חובה להודיע לכל אשר דברי נשמעים, כי האיש הנזכרי זה י"ג שנה
באה"ק ובעיה"ק ירושלים ת"ו, היגע על ישוב הארץ. והיה לעזר ולהועיל
בפתיחת שערי ירושלים ת"ו.

ובמקום ישובו בארץ הקדש ירושלים תובב"א על מי מנוחתו בעבודה ובתורתו
יהגה. ומצוה הרבה לעזרו בכל מקום אשר יעבר עוד בתי הצבור והיחיד, רק
לא ליגע בקפות המיחדות לכולל אה"ק וכוללנו.

וכי נאמין בו לכל אשר יאמר בעצתו כי יוכל לסע לארץ הקדש,

כי הוא יודע פגעי הזמן וישוב ארץ הקדש וכל יסורי ארץ ישראל ההונים
ופרט ההכרחיות וכמה ואיף.

וכל עוזרו עוזר לארץ ישראל להביאו למחוז חפצו לחיים ולשלום, חיות נפשות
רבות.

ותאחז ידנו בתקות קציר האומר ויסקלו רב ברכה ושלום כנפשות כל אחב"י -

הנצמדים ואחוזים בעבותות האהבה אהבת ישראל ואהבת ציון וירושלים.

הממונה על כוללנו פה עיה"ק צפת ת"ו באתי עה"ח יום הנ"ל

נאום ישראל במוהר"ש זל"ה מעה"ק צפת ת"ו.

סיבוב שערים

על זה היה דווה לבנו

על אלה חשבו עינינו

על הר ציון ששמים...

נקומה בא ונסובבה את חומות ושערי
הר בית אלוקינו לקונן על שברנו
ולשפוך לבב נוכח פני מעון משכן
ידידותנו החרב והמושפל

ביום חמישי, ו' מנחם-אב בשעה 18:30 בשער הכותנה

בכל שער יאמרו דברי נהי והתעוררות
ואמירה בצוותא פרק תפילה וקינה
(מקטעי מתיקון חצות)

מנייני שחרית כוותיקין

ואמירת קינות במתינות עם דברי נהי בין הקינות

יתקיימו במקביל ביום תשעה באב

בכותל הקטן

ומנין של הישיבה ב'שער החשוק' (פייסל)

זמן קריאת איכה בכותל הקטן בערך בשעה 10:10
ולאחר מכן השלמת אמירת הקינות ולימוד מגילת
איכה בצוותא עם הרב ישראל שכטר שליט"א עד
זמן המנחה בישיבה גדולה בחצר גליציה

שידור חי

מהדרשות בביה"כ החורבה בלילה וביום

יועבר ב"קול הלשון"

(במידה ולא תהיינה תקלות)

וכן בקו השיעורים

033069552

שידור חי מהקינות בכותל הקטן

בקו סבו ציון 0733181626

ומשער החשוק בקו של הישיבה גדולה

033069527

זמני יום צום תשעה באב, שיהפך עלינו לששון ולשמחה

בית הכנסת החורבה

ערבית....20:29

דברי קינה ונהי לאחר הקינות

שחרית.....כוותיקין (נה"ח 05:31)

שחרית מנין ב'.....08:30

דרשות בענייני החורבן....16:20

מנחה.....18:48

ערבית.....19:56

בית הכנסת "מנחם ציון"

ערבית....20:30

שחרית א'.....06:15

שחרית ב'.....08:20

מנחה.....19:00

ערבית.....19:56

בית הכנסת "נצח ישראל" מיצד

ערבית.....20:40

לאחר ערבית ישאו דברי קינה ונהי

מורינו הגאון רבי אפרים זילברמן שליט"א

הרב נחמיה כלאב שליט"א.

לאחמ"כ יתקיים שידור חי מבית כנסת החורבה.

שחרית.....08:15

שידור חי מבית הכנסת החורבה בשעה 16:20

מנחה.....18:50

ערבית.....19:52

מגוון רחב של שיעורים, חדשים גם ישנים

בענייני החורבן, ירושלים והמקדש

בקו השיעורים

033069552

מבשר טוב

טנא מלא ברכות - נשגור כחזוֹת לבב לידידינו היקרים והנעלים

הרב יצחק רידינג שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב אברהם שיף שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב יצחק שלמה ב"ר אפרים זילברמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב אהרון זילברברג שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב ישראל ב"ר אפרים זילברמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב אלחנן הלוי שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב ישראל טויטז שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב אליהו ב"ר יוסף זילברמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב מאיר גולדמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב אלעזר המברסון שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב מיכאל הלוי שכטר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב אריה סופר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב משה חיים גולדברגר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב אשר יונגר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב משה הלוי גולדשמידט שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב בן ציון לנגסם שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב משה גלזר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב דב אריה ברזון שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב משה ב"ר יוסף זילברמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב דוד הולצמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב נתנאל הכהן קליימן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יהונתן דוד בן מו"ר שליט"א זילברמן שליט"א ומשפ' - להולדת הבן
הרב צבי לובצקי שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב הלל סלייטר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב צבי פורטנוי שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב זלמן זלזניק שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב שלמה סקלאר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב חזקיהו הלוי שכטר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב שמואל אולמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב חיים קרוסקל שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב שמואל אייזנברג שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יהודה פראנק שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב שמואל ארנד שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת	הרב יהושע הרמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב שמואל מאיר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יוסף ב"ר יהושע זילברמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב שמחה הלוי פאכטמאן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יוסף הלוי טאובר שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת
הרב שמעון מושקוביץ שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יעקב מאינץ שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן
הרב ששון קאופמן שליט"א ומשפחתו - להולדת הבן	הרב יעקב שפירא שליט"א ומשפחתו - להולדת הבת

יזכו ההורים לגדלם לתורה לחופה ולמעשים טובים

הרב משה ב"ר ישראל אולמן שליט"א ומשפחתו	הרב יהונתן דוד בן מו"ר שליט"א זילברמן שליט"א ומשפ'	הרב אורי הלוי שכטר שליט"א ומשפ'
להכנס בנו אהרון נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יצחק שלמה נ"י לעול מצוות	להכנס בנו ישראל נ"י לעול מצוות
הרב נחמיה זילברמן שליט"א ומשפחתו	הרב חיים דוד זילברמן שליט"א ומשפחתו	הרב אהרון קארפ שליט"א ומשפחתו
להכנס בנו שמשון נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יהודה נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יעקב פנחס נ"י לעול מצוות
הרב נחשון רפאלי שליט"א ומשפחתו	הרב חיים חנון שליט"א ומשפחתו	הרב אלחנן צוקרמן שליט"א ומשפחתו
להכנס בנו דוד נ"י לעול מצוות	להכנס בנו ישעיהו נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יוסף שלום נ"י לעול מצוות
הרב עובדיה גודמן שליט"א ומשפחתו	הרב חזקיהו זילברמן שליט"א ומשפחתו	הרב אליהו פורטנוי שליט"א ומשפחתו
להכנס בנו ירחמיאל נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יהודה נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יעקב אלחנן נ"י לעול מצוות
הרב עזרא קאופמן שליט"א ומשפחתו	הרב יוסף אליהו שטיינברג שליט"א ומשפחתו	הרב אלישיב רפאלוביץ שליט"א ומשפחתו
להכנס בנו שמואל דוד נ"י לעול מצוות	להכנס בנו אריאל דוד נ"י לעול מצוות	להכנס בנו שמואל חיים נ"י לעול מצוות
הרב ששון קאופמן שליט"א ומשפחתו	הרב יקותיאל זילברמן שליט"א ומשפ'	הרב אריאל רייא שליט"א ומשפחתו
להכנס בנו אלישיב נ"י לעול מצוות	להכנס בנו יוסף נ"י לעול מצוות	להכנס בנו גבריאל נ"י לעול מצוות
	הרב מלאכי רואה שליט"א ומשפחתו	
	להכנס בנו שמואל נ"י לעול מצוות	

יזכו הבנים להיזבק בתורה ובמצוות וירוו ההורים רוב נחת

כב' הרב אפרים זילברמן שליט"א ומשפחתו
והרב ישראל הלוי שכטר שליט"א ומשפחתו
לאירוסיו יוצ"ח
ה"ה תלמיד הישיבה,
הבה"ח נתנאל בן ציון זילברמן נ"י, עב"ג תחי'

הרב אלעזר המברסטון שליט"א ומשפחתו
לאירוסיו בנו, תלמיד הישיבה,
הבה"ח מיכאל נ"י
עב"ג תחי' למשפ' גרינשטיין, ירושלים

הרב דוד מאיר ביסטרין שליט"א ומשפחתו
לאירוסיו בנו, הבה"ח אלחנן נ"י
עב"ג תחי' בת הרב אליהו סילבר שליט"א, רכסים

הרב יעקב גולדשטיין שליט"א ומשפחתו
לאירוסיו בתו תחי'
עב"ג הבה"ח שמואל דביר נ"י

הרב חיים דוד זילברמן שליט"א ומשפחתו
והרב יוסף אליהו שטיינברג שליט"א ומשפחתו
לאירוסיו יוצ"ח
ה"ה תלמיד הישיבה,
הבה"ח שמואל בנימין זילברמן נ"י, עב"ג תחי'

תלמיד הישיבה
הבה"ח יהושע פסטרנק נ"י
לרגל אירוסיו, עב"ג תחי' למשפ' גרז

הרב צבי מנדלזון שליט"א ומשפ'
לאירוסיו בתו תחי' עב"ג
הבה"ח אליהו זק נ"י, ירושלים

הבה"ח מאיר ירט נ"י
לאירוסיו עב"ג תחי' למשפ' בלוך, ירושלים

הרב נתן אולמן שליט"א ומשפ'
לאירוסיו בנו הבה"ח אלחנן נ"י, עב"ג תחי' למשפ' הלבשרטט

ברכת 'בורא עולם בקנין השלם זה הבנין'

הרב אברהם ניסן דויטש שליט"א ומשפ'
לנישואי בנו
החתן דוד מאיר נ"י
עב"ג תחי' למשפ' פוגל, מודיעין עילית

הרב אברהם עמית שליט"א ומשפחתו
לנישואי בתו תחי'

עב"ג החתן שמעון זוננפלד נ"י
שמחת החתונה תתקיים ביום ה', י"ח אב
באולמי "פרידמן" אלעד

הרב אלנתן הכהן קוק שליט"א ומשפחתו
והרב יצחק גולדברגר שליט"א ומשפחתו
לנישואי יוצ"ח
ה"ה תלמיד הישיבה,

החתן שמחה גולדברגר נ"י, עב"ג תחי'
שמחת החתונה תתקיים ביום א, כ"ג אב
באולמי "ארמונות אור", ירושלים

תלמיד הישיבה ה"ח אשר ברזין נ"י
לנישואיו עב"ג תחי' למשפ' ויזל

הרב יאיר אדלר שליט"א ומשפחתו
והרב ידידיה ארנד שליט"א ומשפחתו
לנישואי יוצ"ח
ה"ה תלמיד הישיבה,

החתן דוד ארנד נ"י, עב"ג תחי'

שמחת החתונה תתקיים ביום ה', כ' אב
באולמי "אור החיים", ירושלים

הרב יהושע זילברמן שליט"א ומשפ'
לנישואי בתו תחי' עב"ג
ה"ה יהודה אריה לוי נ"י ירושלים

הרב יחיאל זילברמן שליט"א ומשפ'
לנישואי בנו, תלמיד הישיבה
ה"ה יצחק שלמה נ"י
עב"ג תחי' למשפ' גליק, בית שמש

ה"ה יצחק שוב נ"י
לרגל נישואיו עב"ג תחי'
בת הרב יואל ברמן שליט"א

הרב צבי פסח דנציגר שליט"א ומשפ'
והרב אריה סופר שליט"א ומשפ'
לנישואי יוצ"ח
ה"ה תלמיד הישיבה
החתן אליהו דנציגר נ"י עב"ג תחי'
שמחת החתונה תתקיים ביום ה', י"ג אב
באולמי "בית ברכה" ר' עקיבא 34, ביתר עילית

הרב משה חיים וסרשטיין שליט"א ומשפ'
לנישואי בנו, תלמיד הישיבה
ה"ה אליהו נ"י
עב"ג תחי' למשפ' רפפורט, יסודות

הרב שלמה כהן שליט"א ומשפחתו
לנישואי בתו תחי' עב"ג ה"ה שמואל וייס נ"י

הרב שמואל הלל הלבשרשטיין שליט"א ומשפ'
לנישואי בנו, תלמיד הישיבה
ה"ה שמחה נ"י
עב"ג תחי' למשפ' ירום, יסודות

יזכו לבנות בית נאמן בישראל

כך אמר הקב"ה לישראל:
הואיל ואורכם הוא אורי

ואורי הוא אורכם

אני
ואתם
נלך
ונאיר לציון